

MARKO DRAGIĆ
Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu
Radovanova 12, HR – 21000 Split
mdragic@ffst.hr

SVETI JURAJ U TRADICIJSKOJ BAŠTINI HRVATA

Odreći se prošlosti u ime budućnosti, koja proživljavanjem i sama postaje prošlost, za mene je oduvijek značilo nemati ni prošlosti ni budućnosti, živjeti u trenutku i za trenutak kao životinja... To čovjek od sebe ne bi smio učiniti. Radi sebe, mnogo bi izgubio, a dobio ne bi ništa, najmanje budućnost...

Ivan Aralica *Život nastanjen sjenama*

U radu se piše o životu, mučeništvu i kultu svetoga Jure. Potom slijedi sedamnaest poglavlja u kojima se navodi i multidisciplinarno interpretira preko stotinu pedeset primjera legendi, obreda, običaja, ophoda, proricanja, vjerovanja, usmenih lirskih pjesama, molitvi. U radu je preko stotinu primjera zapisanih u prethodnih desetak godina u sedamdesetak mjesta u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Sve to zorno svjedoči da je sveti Jure jedan od najštovanijih svetaca u Hrvata.

Štovanje blagdana Svetoga Jure ogleda se u svjetovnim i vjerskim običajima i obredima. U folklornom smislu Jurjevo je uz Badnji dan najbogatiji dan u godini. Neki od jurjevskih običaja, obreda, vjerovanja i proricanja pretkršćanskoga su podrijetla, a u nekima se prepleću pretkršćansko s kršćanskim. Najviše svjetovnih obreda, ophoda i običaja imaju apotropijski i panspermijski karakter.

Premda blagdan Svetoga Jure nije zapovjedni, Hrvati katolici slave ga škropljenjem, svetim misama, procesijama, hodočašćima, zavjetima i molitvama.

KLJUČNE RIJEČI: *sveti Jure, legende, molitve, obredi, ophodi, običaji.*

UVOD

Sveti Juraj jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu. Njegov kult iznimno je raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. Uz svetoga Juru vežu se muslimanski ophodi, običaji i vjerovanja, i proricanja, primjerice, u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Romi posebno slave Đurđevdan. Dragocjeni podatci o blagdanu Svetoga Jure u 19. stoljeću nalaze se u djelima: *Narodni slavonski običaji* (1846.) Luke Ilića Oriovčanina, *Slike života slavonskog naroda iz prirode s dodatkom slavonske pučke sigre* (1858.) Mijata Stojanovića, *Poljica narodni život i običaji* (1903.–1906.) Franje Ivaniševića. Najviše običaja, obreda, vjerovanja, proricanja i pjesama svetome Juri navodi Milovan Gavazzi u svojoj monografiji *Godina dana hrvatskih*

narodnih običaja (1939.). Zanimljivo je da fra Silvestar Kutleša u svojoj monografiji *Život i običaji u Imočkoj krajini* (1934.) blagdan Svetoga Jure uopće ne spominje. Muslimanski ophod *Trubaljke* detaljno je opisao ef. Sadik Ugljen u članku *Trubaljke u prozorskom kotaru* publiciranome u Glasniku Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1893.

Blagdan Svetoga Jure, posebice u Hrvata u Bosni i Hercegovini, u hrvatskoj znanstvenoj literaturi nije dostatno istražen. Stoga se nameće potreba za sustavnom studijom o blagdanu Svetoga Jure, te će se u radu koristiti preko stotinu suvremenih izvornih zapisa koji su nastajali od 2004. do 2013. godine u sedamdesetak mjesta u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U radu se navodi i po desetak bošnjačkih muslimanskih i srpskih pravoslavnih običaja, obreda, vjerovanja i proricanja.

U radu se najprije navodi život, mučeništvo i kult svetoga Jure, te opće legende i legende Hrvata o tome svetcu. Obredi, običaji, ophodi, proricanja, vjerovanja, pjesme, molitve u radu se navode i interpretiraju redosljedom kako su se nekoć izvodili. Neki se obredi, običaji, ophodi, proricanja, vjerovanja i pjesme tijekom blagdana prepleću. U hrvatskoj tradicijskoj baštini blagdan Svetoga Jure naziva se Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevo, Đurđevdan. U radu se koriste nazivi onako kako se koriste u mjestima iz kojih se navode primjeri.

Cilj rada je od zaborava sačuvati nekadašnje legende, običaje, ophode, obrede, proricanja, molitve, usmene lirske pjesme i druga obilježavanja blagdana Svetoga Jure, te ih multidisciplinarno interpretirati.

1. ŽIVOT

Sveti Jure rođen je između 275. i 281. godine. Podrijetlom je iz plemićke obitelji. Otac mu je bio rimski vojnik rođen u Perziji, a majka iz Kapadocije u Maloj Aziji. Poslije očeve smrti s majkom je otišao u Palestinu gdje je postao vojnikom. Ubrzo je među vojnicima stekao veliku popularnost, a za nagradu postao je zapovjednik jedne satnije. Potom je postao i zapovjednik bojišta. No, Juraj je veoma rano postao kršćaninom i zbog svoje vjere došao u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Bio je član Vojnoga vijeća u svojstvu časnika. Nakon majčine smrti svoj bogat obiteljski imetak razdijelio je siromašnima, a svojim robovima dao je slobodu.

Prigodom jedne sjednice Vojnoga vijeća car Dioklecijan iznio je plan prema kojemu je trebao uništiti kršćane, što je Vijeće i odobrilo. Međutim Juraj se usprotivio toj odluci. Kako je bio nadaren rječitošću, govorio je velikom uglađenošću i žarom, te se činilo da ga slušaju s velikim divljenjem i poštovanjem. Vojnom je Vijeću nastojao dokazati neopravdanost i opakost toga progona. Stao je otvoreno u obranu kršćana, te zatražio od cara da povuče odluke o progону.

Uzaludno ga je Dioklecijan podmićivanjem i obećanjem časnih položaja htio odvratiti od kršćanstva. U suprotnome prijetio mu je mučeničkom smrću. Juraj je ostao vjeran kršćanstvu pa ga je Dioklecijan dao na sud gradskom sudcu Dacijanu. Juraj je uhićen, okovan u lance i utamničen.

1.1. MUČENIŠTVO

Jurja su najprije privezali za kotač s usađenim čavlima, koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i dubili u njemu brazde. Pri takvom mučenju on je bio veseo što je začudilo i njegove krvnike. Još su se više začudili vidjevši da nije ostao mrtav. Našli su ga s potpuno zacijeljenim ranama. Njegovo čudesno ozdravljenje mnoge je pogane obratilo na kršćanstvo.

U tamnici mu je Krist objavio da će kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati.

Vrač je Jurju dao vrč zmijskoga otrova. Juraj je prekrizio vrč, ispio ga i ostao živ. Vidjevši to vrač se obratio na kršćanstvo i podnio mučeničku smrt. Jurja su, potom, mučili na kotaču, ali su anđeli polomili noževe na kotaču i Juraj je ostao živ. Zatim su Jurja bacili u kotao s rastopljenim olovom, ali je ostao neozlijeđen.

Dacijan je Jurja s pukom doveo u Apolonov hram. Juraj se molitvom preporučio Bogu. Oganj s neba sažgao je hram, poganske idole i svećenike, a zemlja je progutala pogane.

Potom je sudac je naložio da konji vuku Jurja po gradu i da ga raščetvore.

U vrijeme njegovih mučenja mnogi su se obratili na kršćanstvo, a među njima čarobnjak Atanazije, Dioklecijanova supruga Aleksandra (v. Duvnjak 2008: 38–39) i njezina tri roba. Prije nego mu je odrubljena glava, zamolio je Boga da perzijskoga vladara i njegove savjetnike pretvori u prah. Kada mu je molitva uslišana, obećao je zaštitu onima koji budu štovali njegove relikvije.

Na koncu je Dacijan zapovjedio da Jurju odrube glavu, tijelo iskomadaju i bace u bunar. Međutim, anđeli su iz bunara izvadili i odnijeli Jurjevu glavu. Taj događaj 23. travnja 303. godine u Lidiji (Palestina) pratio je, prema legendi, i car Dioklecijan.

Grgur iz Toursa (538.–594.) u svome djelu *Miraculorum liber* izvješćuje da su moći svetoga Jurja prenesene u Limoge i Le Mans. Glava svečeva štuje se u bazilici svetoga Jurja u Rimu.

1.2. KULT

Sveti Juraj jedan je od četrnaest Božjih pomoćnika. Kult mu je najprije vezan za Palestinu i Egipat, a potom se najprije širio po cijelom Bizantu. Iznimno je omiljen i štovan svetac Zapadne i Istočne crkve. Štuju ga i muslimani i Romi.¹ U 4. stoljeću u Siriji su se gradile crkve posvećene svetom Jurju. U Carigradu je Konstantin Veliki dao sagraditi crkvu posvećenu svetome Jurju. Od tada gradile su se mnogobrojne crkve i samostani posvećeni svetome Jurju. Godine 1089. na svečevu grobu u Lidu (Lidiji)

¹ Najveći romski blagdan je Jurjevo (Ederlezi). Romi tim blagdanom slave povratak proljeća. Na taj dan Romi domove ukrašavaju cvijećem i raspupanim grančicama, kupaju se u vodi s cvjetovima, zidove kuća peru vodom, oblače svečanu odjeću, stavljaju nakit, sviraju, plešu i obično blaguju janje. Tim blagdanom Romi obilježavaju završetak zime, dolazak proljeća i sa svojim čergama polaze na put. Jurjevo, (26. prosinca 2012.) <http://hr.wikipedia.org/wiki/Jurjevo> (9. veljače 2013.)

podignuta je bazilika. Od tada datira i legenda o svetome Jurju koji je probo zmaja, a pripisuje se Giacomu di Varazze. Od do sada nabrojane 444 crkve srednjovjekovne Bosne 16 ih je bilo posvećeno svetome Jurju (v. Duvnjak 2008: 38–39).

Hrvati su mu od romanike gradili crkve: primjerice, u Putalju kod Solina u 9. stoljeću. Svetom Juri posvećena je i crkva u Podbrežju kod Zenice za vrijeme Kulina bana (1193.).

Sveti Jure zaštitnikom je, primjerice: Visa, Brača, Drvenika kod Trogira, Gdinja na Hvaru, Senja, Poljica, Lovrana, Boljuna; Barcelone, Genove; Engleske, Portugala, Armenije, Gruzije i dr. Sveti Jure bio je drugi zaštitnik Bosne od 1752. godine.²

Neki toponimi baštine ime po svetom Juri. Tako, primjerice, kod Kraljeve Sutjeske (stolnoga mjesta srednjovjekovnih bosanskih kraljeva) nalazi se *Jurjevo vrelo*; vrh Biokova zove se *Sveti Jure* itd.

1.3. VIŠESTRUKI ZAŠTITNIK

Seljaci su svetoga Jurja najprije štovali kao zaštitnika konja, a potom i ostalih domaćih životinja. Prije Drugoga svjetskog rata slavonsko-podravski seljaci su na blagdan svetoga Jurja konjima hodočastili Sveti Đurađ kod Donjeg Miholjca.³ U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Zaštitnikom je od pogibelji na vodi. Bio je zaštitnikom križara, vojnika, ratnoga konjaništva i svih obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štuju kao zaštitnika od napasnika. Svetome Jurju narod se preporuča za zaštitu od zmija i vještica.

2. LEGENDE

Prva spominjanja toga svetca datiraju iz konca 5. ili početka 6. stoljeća i nalaze se u *Gelazijevu dekretu* koji se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Beču. Arhiđakon Teodozije (518.–530.) izvještava da je sveti Jure pokopan u Diospolisu i da se ondje događaju mnogobrojna čudesa. Opat Adamnanus spominje dva čuda koja mu je pripovijedao galski biskup Arculf. Prvo čudo dogodilo se kada je neki poganski vojnik nasrnuo na lik svetoga Jurja koji se nalazio na mramornome stupu neke kuće u Diospolisu, a vjeruje se da je za taj stup sveti Juraj bio vezan dok je mučen. Poganski vojnik bacio je koplje prema liku svetca, ali je ono prošlo kao kroz snijeg. Tome je vojniku konj odmah uginuo, a on se prstima zabio u stup i nije se mogao odvojiti. Zazvao je pravoga Boga i svetoga Jurja, te se oslobodio i obratio na kršćanstvo.

Drugo čudo govori o nekome vojniku, koji se pri polasku u vojni pohod, zavjetovao svetome Jurju da ga poštedi od pogibelji te da će mu po povratku žrtvovati svoga konja koji mu je bio iznimno drag. Vojnik se neozlijeđen vratio

² U to je vrijeme prvi zaštitnik bio sveti Ilija, a zaštitnik Bosanskoga kraljevstva bio je sveti Grgur.

³ *Sveti Juraj, mučenik* <http://www.zupa-svkriz.hr/kalendar/novi/opis.php?dat=juraj423.htm> (27. veljače 2013.)

te je pred Jurjevim likom prinio novčanu protuvrijednost svoga konja. Međutim, nakon prinošenja dukata konj se nije mogao ni pomaknuti. Uzaludno je vojnik molio Jurja sve dok nije prinio sve dukate i konja. Tek tada se konj pokrenuo i vojnik otišao svojoj kući.

Legenda aurea Jakoba od Voragine⁴ spojila je starije motive o Jurjevu mučeništvu s njegovom pobjedom nad zmajem. Taj motiv biblijske je provenijencije.⁵ Legenda o svetom Juri pripovijeda o zmaju koji je živio u močvari pokraj grada Silene (koji se nalazio blizu mjesta gdje je današnji Bejrut). Zmaju su žitelji toga grada svaki dan morali dati po dvije ovce. Kad je nestalo ovaca svaki dan morali su zmaju dati kockom odabrana mladića ili djevojku. Kocka je pala i na kraljevu kćer Margaretu (Škrobonja 2004: 106). Međutim, na putu je princeza srela Jurja koji je kopljem onesposobio zmaja te mu oko vrata vezao pojas kraljeve kćeri. Vezana zmaja doveo je u grad. Vidjevši da mu je Juraj spasio kćer, kralj i sav puk pokrstili su se. Juraj je zmaja probo kopljem. (U ikonografiji Hrvata sveti Jure se na stećcima prikazuje kako ubija vuka.⁶) Četiri vola odvukla su zmaja iz grada (usp. Badurina 1990: 308).

Diljem Bosne i Hercegovine i Hrvatske Hrvati i danas kazuju (prozne i stihovane) legende o svetom Juri. U suvremenom hrvatskom narodnom pripovijedanju Lidija je zamijenjena s Libijom, a Silen je zamijenjen Širenom:

U Libiji bio neki car širetski koji je štovao lažne bogove i kumire, a u tome mjestu bilo jezero u kome je bio zmaj koji bi izlazio s vremena na vrijeme. I tražio bi da mu se donosi hrana, janjci, telad... Jednom zmaj postao bezobrazan i počeo tražiti da mu se donose djevojke za hranu. Tako je cijelo kraljevstvo davalo kćeri i došao red na kraljevu kćer.

⁴ Jakob je rođen oko 1230. godine u Voragini (danas Vorazze kod Genove). S četrnaest godina stupio je u novoosnovani dominikanski red. Bio je vrstan govornik, propovjednik i nadbiskup Genove. Umro je 13. ili 14. srpnja 1298. godine. Papa Pio VII. Jakoba Voraginu 1816. godine proglasio je blaženim. Njegovo djelo *Legenda aurea* objavljeno 1273. godine ubrzo je prevedeno na mnoge jezike i bilo najčitanijim djelom u srednjem vijeku.

⁵ Otkrivenje

Žena i Zmaj

12. (7) I nasta rat na nebu: Mihael i njegovi anđeli zarate se sa Zmajem. Zmaj uđe u rat i anđeli njegovi, (8) ali ne nadvlada. I ne bijaše im više mjesta na nebu. (9) Zbačen je Zmaj veliki, Stara zmija - imenom Đavao, Sotona, zavodnik svega svijeta. Bačen je na zemlju, a s njime su bačeni i anđeli njegovi. (10) I začujem glas na nebu silan: "Sada nasta spasenje i snaga i kraljevstvo Boga našega i vlast Pomazanika njegova! Jer zbačen je tužitelj braće naše koji ih je dan i noć optuživao pred Bogom našim. (11) Ali oni ga pobijediše krvlju Jaganjčevom i riječju svojega svjedočanstva: nisu ljubili života svoga - sve do smrti. (12) Zato veselite se, nebesa i svi nebesnici! A jao vama, zemljo i more, jer Đavao siđe k vama, gnjevan veoma, znajući da ima malo vremena!" (13) Kad Zmaj vidje da je zbačen na zemlju, stade progoniti Ženu koja rodi muškića. (14) No Ženi bijahu dana dva velika krila orlujska da odleti u pustinju, u svoje sklonište gdje se, sklonjena od Zmije, brani jedno vrijeme i dva vremena i polovicu vremena. (15) I Zmija iz usta pusti za Ženom vodu poput rijeke da je rijeka odnese. (16) Ali zemlja priteče u pomoć Ženi: otvori usta i popi rijeku što je Zmaj pusti iz usta. (17) I razgnjevi se Zmaj na Ženu pa ode i zarati se s ostatkom njezina potomstva, s onima što čuvaju Božje zapovijedi i drže svjedočanstvo Isusovo. (18) I stade na morski žal.

⁶ Vuk je u tradiciji južnih Slavena i nekih drugih indoeuropskih naroda demonska životinja. U kršćanskoj je tradiciji legenda o svetom Franji i vuku koji je činio mnoga zla u okolici Gubbija. Sveti Franjo je vuka nazvao *bratom vukom* i zauzeo se za njega kao Božje stvorenje koje ne zna bolje činiti te se angažirao da ga pripitomi (Badurina 1990: 588.). Vitomir Belaj navodi da vukovi u hrvatskoj tradiciji pripadaju i svetom Juri jer ih on može usmjeravati (Belaj 1998: 190). Vidi Dragić 2012: 45–59.

Kralj žalostan, ali je mora predati zmaju. Obukao kćer u lan, na ruke joj stavio prstenja, pripremio je kao za svadbu i doveo k jezeru, izmakao se dalje i gleda sav u suzama.

U to vrijeme nailazi vitez Jure na konju, kraj jezera vidi djevojku zlatom okićenu kako kleči i plače.

Jure je pita: "Zašto plačeš, kićena djevojko?"

Ona mu reče: "Bježi, neznani viteže. Sad će izaći zmaj ljuti da me pojede."

Jure joj reče: "Ja ću tebe od zmaja izbaviti."

A djevojka mu odgovori: "Mnoge je vitezove progutao i vojsku moga kraljevstva."

Vitez Jure joj reče: "Ako tvoj otac i tvoje kraljevstvo ostavi kumire i poganske bogove. I ako ćete moju vjeru prigrliti i mojim se krstom krstiti, ja ću vas od zmaja izbaviti i pred vaše ga dvore dovesti."

Poviče djevojka što je grlo nosi: "Ostavi, oče, kumire i širetske poganske bogove a prihvati križ i krštenje."

Car poviče: "Ako tebe od zmaja izbavi, ja ću križ prihvatiti i tvojim se krstom krstiti."

Uto zmaj jezero uzgiba, iziđe iz vode i pođe k djevojci.

Sveti Jure potjera konja na zmaja i koljem mu probija vrat. Iza pojasa vadi svilen konap i veže zmaju usta i vodi ga pred kraljeve dvore.

Stoji cika zmaja ljutitoga, stoji vriska Jure viteza velikoga.

Obrati se, kralju širetski, ostavi kumire i poganske bogove.

Toga dana krsti se kralj i njegova vojska i prihvati kršćanstvo. To je posljednji zmaj kojeg je pogubio sveti Jure.

Od tog vremena kršćani prikazuju svetog Juru na konju kako probija zmaja. Dan svetog Jure, Jurevdan, slavi se 23. travnja.⁷

Godine 1380. nastala je prva hrvatska lirska pjesmarica, a u njoj je prva pjesma *Pisan svetoga Jurja*. Danielle Farlati (1690.–1733.) u djelu *Illyricum sacrum* navodi da se pokatkad običavalo prije svete mise u *Jurjevoj crkvi u Kaštel Sućurcu recitirati vrlo zbijenom mnoštvu s povišenog mjesta (...) ugodnim ritmom hrvatski pisanu povijest o životu i mučeništvu svetoga Jurja, o glasovitoj njegovoj pobjedi u kojoj je ubio zmaja*. (Palameta 1996: 13-14).

Ta se legenda kod Dalmatinaca običavala izvoditi svake godine na blagdan svetoga Jure u njegovim svetištima.

Versificirana legenda o svetom Juri koji je kopljem probo zmaja i tako spasio Širin grad, pridodana je Kačićevu *Razgovoru ugodnomu*.

U Majdanu kod Mrkonjić Grada usmenom komunikacijom sačuvana je versificirana legenda:

⁷Adrijana Pandža zapisala je 2008. godine u Raškoj gori, a kazala joj je Janja Pandža (djev. Marić, rođena 1933. godine na Gorancima). Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

- Oćemo li jednu zapjevati,
od staroga fakta i zemana.
Veseli se Bosno slavna,
koja si no na glasu odavna.
5. Eto tebi lijepo proljeće,
Jurjev danak iđe
i još će ti ljepša radost doći,
koju će ti Jurjevdan donijeti,
tebi nosi ugodne darove.
10. Tiha rosa zeleni livada
i još će ti ljepša radost doći,
koju će ti Jurjevdan donijeti.
Kod Širen grada bjeloga,
tu zeleno jezero bijaše,
15. tu nemili zmaj prebivaše.
Od naglosti pram gradu iđaše,
iskakaše gradu na bedeme.
Pa padaju mrtve na stotine,
al' od tuge i nevolje one,
20. grad mu dade mita i darove:
na dan ovcu i mladu djevojku,
ne gledajuć ucviljenu majku.
Ako njemu mita ne dadoše,
on skakaše gradu na bedeme
25. i padaju mrtve na stotine.
Sav se Širen redom obredio,
pa je redak kralju dolazio,
da on dade ćercu jedinicu,
koja tješe biti za kraljicu.
30. Kad se kralj dobro naplakao,
lijepo svoju ćercu obukao
i dao joj širensku gospodu,
da je vode preko bila grada.
Djevojka je i od sebe lipa,
35. mlađena je i visoka lipa.
Kad su bili nasred polja ravna,
tu se grozno skupa naplakaše,
pa gospoda natrag pobjegoše,
a djevojku cvileć ostaviše.
40. Buduć Jure, roda viteškoga,
što pogubi zmaja ognjenoga.
Božju je pomoć zazivao:
"Božja pomoć, gizdava djevojko."
Ona njemu rukama odgovara:

45. "Bjež odatle, neznani junače,
sad će izać zmaj proždera,
iz onog zelenog jezera,
pa će t' sa mnom prožderat zajedno."
Govori joj vojvoda Jurko:
50. "Muč, ne boj se, gizdava djevojko."
I još joj reče vojvoda Jurko:
"Oćeš moju viru virovati,
mojim se krstom pokrstiti,
ja ću tvoga zmaja pogubiti,
55. ja ću tebe od njeg izbaviti.
Oćeš moju viru virovati
i mojim se krstom pokrstiti."
"Kad su tebi to dala nebesa,
kad moreš činiti takva čudesa,
60. ja ću tvoju viru virovati
i tvojim se krstom pokrstiti."
Istom oni u riječi biše,
zmaj nemili jezero zamuti,
u naglosti prema njima ide.
65. A da vidiš vojvode Jurke,
ne izmiče junačkoga oda,
pa povika Isus i Marija.
Bojnim kopljem zmaja ubio,
pa je svilen pas otpasao,
70. pa je tude on zmaja svezao.
Pojas dade gizdavoj djevojci,
ljuta zmaja da vodi u ruci.
Kad su preko polja išli,
ranjen zmaj zviždi straovito,
75. Jure viče tanko glasovito:
"Pokrsti se, o Širen kralju
i prevari akarona svoga,
priznaj kripost Boga istinoga."
"Vidim Jure tvoje hrabrosti
80. i da imaš nebeske kriposti."
I krsti se nasrid bila grada
i s njim vojske dvadeset iljada.
Sve se krsti što u gradu biše
i pravom se Bogu pokloniše.
85. Kralj ga vodi u svoje dvorove,
da mu dadne velike darove.
Al' mu Jure dara ne htjedoše.
"Dajem ti prsten s ruke svoje,
pristojan je te desnice tvoje

90. *i evo ti draga ćerca moja,
neka bude zaručnica tvoja.
I evo ti pola kraljevstva moga,
mala plaća dostojanstva tvoga."
Al' mu Jure dara ne htjedoše,*
95. *već mu Jure vako govorio:
"Ti obori, sve idole stare,
pa sagradi crkve i oltare.
A ja idem od mista do mista,
propovidat viru Isukrsta."*
100. *Tere Jure u Perziju ode
i on mnoge obrati narode
i obrati gospoju kraljicu,
Aleksandru rimsku cesaricu
i podnese vele muke dosta*
105. *i krv proli za svog Isukrsta.
A mi da smo zdravo i veselo,
da pjevamo, da se veselimo,
sve u strahu Boga velikoga.⁸*

Navedene legende Hrvata u suglasju su s legendom Jakoba od Voragine.

U Sinjskoj krajini pripovijeda se da je Miloševo jezero ispod brda Krinja nastalo na mjestu gdje su nekoć bili Gavanovi dvori. Zbog opačina Gavanovih mjesto je propalo u zemlju i pojavilo se jezero. U tom jezeru je, pripovijedaju Sinjani, sveti Jure ubio zmaja.

A moran ti kazat i za Miloševo i Stipančevo jezero. To ti je tamo ispod Krinja. Di je sad Miloševo jezero, tude ti je prije bijo Širingrad i Gavanovi dvori. Te Gavanove dvore ti je poslin Bog prokle i sve strovalio u jezero.

Unda se u ton jezeru pojavila aždaja, to ti je zmaj, i pritila je kralju Širingrada da mu mora svaki dan donit ovcu jalovicu, onu koja ne mere bit skotna, i mladu i najlipšu divojku. Ako mu ovaj to ne b' donijo, onda bi aždaja progutala i kralja, i staro i nejako. I unda je kralj mora njemu tako donosit svaki dan i ovcu i divojku.

A kad je vas grad osta bez mladi divojaka, unda je kralj mora dat njemu i svoju ćer jedin'cu. Dove⁹ je kod jezera i ostavio aždaji. Tute se onda pojavijo sveti Jure, na konju i sa kopljen. Ugleđa je bidnu divojku kako plače i oće je spas't. Unda izleti aždaja iz jezera, a Jure je probode s kopljen.

Dadne je divojci da je vodi svom ćaci, a poslin Jure aždaju odnese u jednu jarugu, tamo je baci, unda se ta jaruga usmrdila i poslin se prozvala Smradovo. Poslin smaknuća aždaje, u ton jezeru su se vidili ovi Gavanovi dvori, kolko oš zmija, pasa, mačaka, volova sa šest rogova. Ti volovi bi liti izlazili na Rvatačko polje i boli se s volovima rvatačkin. Pričalo se da su neki čobani te volove na svoje oči vidli.¹⁰

⁸ Aneti Milošević u Majdanu kod Mrkonjić grada 2004. godine kazao je Anto Milošević (rođ. 1934. god.). Rkp. FF MO, sv. 2004., S.

⁹ Dove - doveo.

¹⁰ Nikolina Jerkan zapisala je 8. lipnja 2012. Kazala joj je njezina baka Dragica rođ. 1935.

Ta legenda sinkretizira starozavjetni motiv Sodome i Gomore¹¹ i legendu o svetom Juri koji je ubio zmaja. U toj je legendi i etimološka predaja o nastanku naziva jaruge *Smradovo*.

U sinjskom kraju pamti se i versificirana legenda o svetom Juri koji je zmaja pogubio na Smradovu:

- Veseli se, Bosno, zemljo slavna,
koja jesi na glasu odavna!
Eto tebi lita pramalita
i u litu sveca Jurjev-dana,*
5. *koji nosi ugodnih darova:
tihe rose, zelenih dubrava;
po planinam prokopnit će sniže,
po dubravam procvasti će cmilje,
po bostanu rumene ružice,*
10. *što no beru mlade divojčice.
Još će Jure veću radost donit,
od nemila zmaja izbaviti,
a što no je u Širinu gradu.
Pa mu daje širenska gospoda,*

¹¹ Dva su anđela išla u Sodomu provjeriti ljudsku pobožnost i milosrđe. Došli su u Sodomu kada je Lot sjedio na vratima Sodome. Opazivši anđele, Lot se ustao i krenuo u susret anđelima, poklonivši im se do zemlje i zamolio: "Molim, gospodo, svrnite u kuću svoga sluga da noć provedete i noge operete; a onda možete na put rano."

A oni rekoše: "Ne, noć ćemo provesti na trgu." (3) Ali ih on uporno navraćao, i oni se uvratit će k njemu i udoše u njegovu kuću. On ih ugosti, ispeče pogaču te blagovaše. Još prije odlaska na počinak "građani Sodome, mladi i stari, sav narod do posljednjeg čovjeka, opkole kuću. (5) Zovnu Lota pa mu reknu: "Gdje su ljudi što su noćas došli k tebi? Izvedi nam ih da ih se namilujemo?" Lot je izišao pred njih i za sobom zatvorio vrata. Molio ih je da odustanu od svoga nauma, te im ponudio svoje dvije kćeri "s kojima još čovjek nije imao dodira: njih ću vam izvesti pa činite s njima što želite; samo ovim ljudima nemojte ništa učiniti jer su došli pod sjenu moga krova."

Svjetina je nasrnula na Lota i navalila na vrata da ih razbiju. Međutim, ona dva anđela povukla su Lota k sebi u kuću i zatvorila vrata, a svjetinu ispred kuće zablještili su tako da nisu mogli naći vrata. Anđeli su upitali Lota: "Koga još ovdje imaš: sinove i kćeri, sve koje imaš u gradu iz mjesta izvedi!" (13) Jer mi ćemo zatrti ovo mjesto: vika je na njih pred Jahvom postala tolika te nas Jahve posla da ga uništimo." Lot je izišao i svojim budućim zetovima rekao: "Na noge! Odlazite iz ovog mjesta jer će Jahve uništiti grad!" Budući zetovi Lotove riječi nisu ozbiljno shvatili. U zoru su anđeli navalili na Lota govoreći: "Na noge! Uzmi svoju ženu i svoje dvije kćeri koje su ovdje da ne budeš zatrt kaznom grada!" Lot je oklijevao ali su ga anđeli uzeli za ruku i isto tako "i njegovu ženu i njegove dvije kćeri i – po smilovanju Jahvinu nad njim - odvedoše ih i ostaviše izvan grada." Kad su ih izveli u polje, jedan anđeo rekao je "Bježi da život spasiš! Ne obaziri se niti se igdje u ravnici zaustavlja! Bježi u brdo da ne budeš zatrt!" Lot je odgovorio: "Nemoj, gospodine! (19) Nego ako je tvoj sluga našao milost u tvojim očima - a toliko milosrđe već si mi iskazao spasiš mi život - ja ne mogu pobjeći u brdo a da me nesreća ne snađe i ne poginem. (20) Eno onamo grada; dosta je blizu da u nj pobjegnem, a mjesto je tako malo. Daj da onamo bježim - mjesto je zbilja maleno - daj da život spasim!" Anđeo je odgovorio: "Uslišat ću ti i tu molbu i neću zatrti grada o kojemu govoriš. (22) Brzo! Bježi onamo, jer ne mogu ništa činiti dok ti onamo ne stigneš." Stoga se onaj grad zove Soar. Kad je sunce izlazilo i Lot ulazio u Soar, Jahve "zaplušti s neba na Sodomu i Gomoru sumpornim ognjem (25) i uništi one gradove i svu onu ravnicu, sve žitelje gradske i sve raslinstvo na zemlji. Lotova žena se obazrela i pretvorila se u stup soli. Abraham je sutradan u rano jutro požurio na mjesto gdje je stajao pred Jahvom, i pogledao "prema Sodomu i Gomori i svoj ravnici u daljini: i vidje kako se diže dim nad zemljom kao dim kakve klačine." (Post 19, 1-29)

15. *njemu daju mita i darova:
Sve na noćcu po jalovu ovcu,
na danak po divojku mladu.
Vas se Širin redom obredio,
redak dođe od Širina kralja*
20. *i njegove kćerice jedinice,
po imenu mlade Sultanice.
Lipo ju je babo opremio,
al' za kralja ko da pridavao:
Na nju meće veru i prstenje,*
25. *a na glavu sva od zlata kruna.
Kad je biše babo opremio,
sit se babo biše naplakao:
"Kćeri moja, drago dite moje,
kad mislio tebe okruniti*
30. *i na tvoje misto postavit te,
evo ću te jadan prigoriti,
nemilome zmaju od Proždora!
Kćeri moja, drago dite moje,
ne ostavljaj Akarona svoga,*
35. *nit poznaji Boga velikoga,
neg poznaji Akarona svoga,
što no ti ga babo sakovao
sve od zlata i bisera plava."
A lipše je majka naučila*
40. *i nauke pak njojzi davala:
"Kćeri moja, draga dušo moja,
ti ostavi Akarona svoga,
poznaj, kćeri, Boga velikoga,
ne bi li te Bože izbavio,*
45. *iz take te nevolje vadio!"
Dade babo njojzi pratioce:
Za svatove širensku gospodu,
za jengije širenske gospoje.
A divojka i odviše lipa,*
50. *a koliko stala i pristala,
toliko je mudra i pametna;
pa ga ide preko Širin-grada,
svakog ona ljubi i celiva.
Dođe ona nemilom jezeru:*
55. *pobigoše širenska gospoda,
osta tute lijepa divojka
i cvileći i suze proljuč.
Kad eto ti na konju delije,
u zelenu, na konju zelenu.*

60. Božju pomoć nazivlje delija,
Božju pomoć prihvati divojka.
A divojka riči progovara:
"Haj otolen, neznani delijo!
Ak' izade zmaje od Proždora,
65. proždrit hoće i mene i tebe;
biži jadan, pa sahrani sebe!"
Ali Jure besidi divojci:
"Ho's se mojim krstom prikrstiti
i u moju viru virovati,
70. od zla ću ja tebe izbaviti."
A divojka riči progovara:
"A kad su ti dala pak nebesa,
da ti činiš pak takva čudesa,
tvojim ću se krstom pokrstiti
75. i u tvoju viru virovati."
Sađe Jure s dobroga konjica,
pa zadiiva koplje u ledinu
i za koplje konja privezaše.
Pa on ode do divojke mlade
80. i na nju je glavu naslonio,
da ga pulja u vranu perčinu.
Uto ga je sanak privario,
a jezero zmaje zamutio,
a divojka probudila nije.
85. Otisnu se suza sa očiju,
na Jurine obraze padaše.
Ali Juru suze ožegoše,
pa se Jure sa sna raztriznio.
pa divojci riči besidio:
90. "Bolna seko, sad je vedro bilo!"
Besidi mu mlada divojka:
"Kiša nije iz vedrog neba,
nego suze iz očiju mojih!
Evo zmaje jezero zamuti,
95. nego biži za sahranit sebe."
Ali Jure besidi divojci:
"Ho's se mojim krstom pokrstiti
i u moju viru virovati,
ostaviti Akarona svoga,
100. poznat moga Boga velikoga,
lako ću ja zmaja pogubiti,
a tebe ću od zla izbaviti."
Tad divojka reče Juri:
"Tvojim ću se krstom pokrstiti

105. *i u tvoju viru virovati,
Ostavit ću Akarona svoga,
a poznati Boga velikoga."
Iđe Jure svom dobro konjicu,
pa uzimlje koplje kostajnicu,*
110. *pa ga iđe nemilom jezeru,
pa mu pruži koplje i desnicu.
Ždere zmaj koplje i desnicu
i Jurinu do ramena ruku.
Zmaje zvižđe ljuto strahovito,*
115. *Jure viče glasovito.
Kako zmaje strahovito zvižđe,
sve je s gore polićao listak,
a sa zemlje polićao pisak.
Kud god zmaj htio prolazio,*
120. *sve jezero mutno i krvavo,
a kad Jure htio prolazio,
sve jezero suho ostavio,
zavapio Boga velikoga.
Oko njega sve anđele svete*
125. *i izguli zmaja nemiloga.
Pa ga dođe do dobrog konjica
i daje ga divojci mladoj:
"Vod, divojko zmaja nemiloga!"
Na nj divojka ne smi ni gledati,*
130. *Kamo li će zmaja provoditi!
Ali Jure besidi divojci:
"Neka vide širenska gospoda,
kako vodiš zmaja nemiloga!"
Pa odoše do Širina grada,*
135. *sve vodeći zmaja nemiloga,
do onog od Širina kralja.
Kad je gleda od Širina kralju,
Tada Juri tiho progovara:
"Pogubi mi zmaja nemiloga,*
140. *evo tebi po Širina-grada
i evo ti kćerca za ljubovke."
Al' mu Jure tiho besidio:
"Tvoga neću mita ni darova,
nego oću viru Isusovu:*
145. *Ho'š ostavit Akarona svoga,
poznat moga Boga velikoga
i mojim se krstom pokrstiti
i u moju viru virovati,
onda ću ti zmaja pogubiti.*

150. *Ako li ti virovati ne ćeš
i mojim se krstom pokrstiti,
puštat hoću zmaja nemiloga,
da vas sada ždere na hiljade,
kosio vas do sad na stotine.*"
155. *Kad to čuje od Širina kralju,
a na inad biti ne mogaše,
Jurinim se krstom pokrstio,
u Jurinu viru virovao,
a za njime po Širina grada*
160. *i suviše za hiljadu vojske.
Tada Jure zmaja odvodio,
na Smradovu njega pogubio.*¹²

Zadnji stih također radnju smješta u sinjski kraj. U Imotskome se pripovijeda da je Širin grad, današnji Imotski:

*A pripovida stari narod kako je sveti Jure obranijo divojke iz Širin grada, a to ti je današnji Imocki. Svaku večer tribalo je donit zčaju divojku i ovcu pa ti tako doša red i na čer jedinicu kralja Širinskoga. I došlo je puno naroda to gledat. Undan se sveti Jure stvori i reče divojci: "Oš u moju viru virovati, oš se mojin krstom pokrstiti i ja ću tebe od zla izbaviti." I reče ona da oće. Undan on izvadi koplje i skine svileni pas. I zamuti se voda i pođe zčaj prema curi. A kad je Jure vidijo da zčaj ide prema curi, ubode ga kopljen i sveže svilenin pasen. I dade ti on curi zčaj da ga voda. I tako ti oni idu kroz grad sa zvezanin zčajen i svi se veselili. Tako su ti meni naši stari pričali.*¹³

U Sitnom kod Šibenika kazivač je 2009. godine neke stihove kazivao, a sadržaj nekih stihova prepričavao:

*Otac plače, suze proliva,
svoju ćerku žali, cjeliva.
"Zbogom, drago dite moje,
sad je vrime od udaje tvoje!
Moli ćerce Apolona boga,
Apolona pomoćnika tvoga,
koji bi ti u pomoći bia,
zmaja tebe izbavia!"
Svoju ćerku obukao svu
u biser i drago kamenje.
Na čelo dragi kamen staše,
koji kano žarko sunce sjaše!*¹⁴

¹² Nevia Tomić zapisala je 2012. godine. Kazala joj je Anđelka Strikić, udana Sarić, rođena je 4. 5. 1935. u Trilju, u kući gdje i danas živi s ostatkom svoje obitelji. Rkp. FF ST sv. 2012. S.

¹³ Anamarija Ivkošić zapisala je 20. 8. 2010. u Podbablju. Kazala joj je Dinka Čapin zvana Kosa, djev. Kujundžić, rođena 1937. god. Rkp. FF ST, sv. 2010. Z.

¹⁴ Milana Skelin zapisala je u kolovozu 2009. godine u Sitnom. Kazao joj je Jakov Skelin zvan Jakov Paškić, rođen 1922. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009., D.

Na putu do jezera djevojka sretne svetog Juru koji je upita zašto plače. Ona mu odgovara:

*"Bjež delijo glavom bez obzira,
ovdi nama nije razgovora!
Sad će izać zmaj od Prozora,
šta će sa mnom proždriti i tebe!
Bjež delijo te sahrani sebe!"*

Jure joj na to govori:

*"Muč, ne boj se gizdava divojko!
Ja ću tvoga zmaja pogubiti
i od njega tebe izbaviti!
Hoćeš moju vjeru vjerovati
i mojim se krstom prekrstiti?"*

Nakon što je kraljeva kći prihvatila njegovu vjeru, on je svojim mačem probio zmaja i vezao ga svojim opasačom:

*Pojas daje gizdavoju divojci,
ljuta zmaja da vodi u ruci.
Zmaj viče tanko i ubojito,
Jure viče tanko glasovito.
"Pokrsti se, kralju od Silene
i ostavi bogove himbene!
Poznaj kripost Boga velikoga!"*

Kada je kralj saznao da je sveti Jure pokorio zmaja i spasio njegovu kćer, odlučio je obratiti sebe i cijeli svoj narod na Božji nauk. Krenuo je velikim darovima darivati Juru, no on je to izričito odbio:

*Tvoga dara neću nikakvoga,
nego hvali Boga velikoga,
koji ti je u pomoći bio
i od zmaja ćerku izbavio!
A ja odo od grada do grada,
iskat pomoć od stara i mlada.
Tada Jure u Perziju dođe
i on mnoge obrati narode.
Obrati gospodsku kraljicu
Aleksandru, rimsku cesaricu.¹⁵*

¹⁵ Milana Skelin zapisala je u kolovozu 2009. godine u Sitnom. Kazao joj je Jakov Skelin zvan Jakov Paškić, rođen 1922. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009., D.

3. JURJEVSKI KRJESOVI

U tradicijskoj baštini katolika i muslimana koristili su se nazivi Veliki Jurjevdan i Mali Jurjevdan. Veliki Jurjevdan slavio se 23. travnja, a Mali Jurjevdan 6. svibnja. Hrvati katolici, primjerice u Rami, koriste nazive Veliki Jurjevdan i Mali Jurjevdan. Na Veliki Jurjevdan je zabrana ispaše po polju, a na Mali Jurjevdan je zabrana ispaše po planini. U Hercegovini se koriste nazivi Novi i Stari Jurjevdan.

U zapadnoj Hrvatskoj, Posavini, Hrvatskom zagorju, Poljicima, Lici, Gorskom kotaru, Hvaru, Braču na *Jurjevsko navečerje*, a ponegdje i na Jurjevo, započinjalo je prvo paljenje krjesova koje se nastavljalo po blagdanima sve do blagdana svetoga Petra i svetoga Pavla. Preko krjesova mladež je preskakala vjerujući da će tako do idućega Jurjeva biti zaštićena od groznice (Gavazzi: 1991 55).

U Bikovecu kod Maruševca, primjerice, na *lesu* se stavljalo trnje *kako coprnice ne bi mogle dojt i v hižu*. Uoči Jurjeva ispred ulaza u dvorište kuće naložio bi se mali krijes. Vjerovalo se da ugljevlje i pepeo od krijesa štite kuću, štale, njive, vrtove, livade od demonskih sila koje noću hodaju selom. Prije izlaska sunca djeca, mladež i stariji hodali su u krug po pepelu krijesa moleći tri puta *Vjerovanje*. Ljudi su i stoku vodili preko pepela krijesa. Taj obred ima apotropijski karakter¹⁶ (Dragić 2007: 369-390) jer se vjerovalo da će se tako izbjeći bolesti i demonske sile. U nekim drugim maruševačkim selima djevojke su oko krijesa plesale kolo, a na glavi su imale koprive koje su poslije plesa bacale u vatru. Vjerovalo se da će se tako zaštititi od bolesti. Djevojke su uz zapaljeni krijes pjevale pjesme u kojima je personificirani sveti Jure naložio krijes, a djevojke su ga pjesmom zvale sebi kako bi s njim razgovarale i pitale ga komu će kćerku dati *je l k suncu, je l k mesecu / je l k drobnim zvezdicama*.¹⁷

Na bračkim putovima palili su se *ognji*.¹⁸ U Dolu na Hvaru pale se krjesovi. Uvijek je najjači muškarac vođa skupine koja bere drva za krijes. Čast je biti vođa, a on određuje gdje se smiju skupljati drva.¹⁹

U Bosanskoj Posavini uoči Jurjeva palila se vatra da donosi svjetlo u kuću. U požoškom kraju na Jurjevo je započinjalo i prvo paljenje krjesova koje se onda nastavljalo po svecima sve do Ivanja.

4. RANO USTAJANJE

Vjerovalo se da će biti lijen onaj koji se kasno ustane i da će kasniti cijelu godinu ako ne ustane na Jurjevo jutro prije izlaska sunca.²⁰ U Dugopolju kod Splita nekoć su otac i majka već u zoru budili djecu, i slali ih s *blagon*. Govorilo se tko

¹⁶ O tome više Dragić 2007: 369–390.

¹⁷ Narodni običaji, <http://marusevec.hr/kultura-2/narodni-obicaji/> (12. veljače 2012.)

¹⁸ Milena Mošić zapisala je 2012. godine. Kazao joj je Ivan Trutanić (Zane, Maška) rođ.1921. godine u Selcima, gdje i danas živi. Rkp. FF ST, sv. 2013., D.

¹⁹ Ana Roić zapisala je 2012. godine u Dolu na Hvaru. Kazala joj je Margarita Roić, djev. Milatić, rođ. 1921., u Dolu na Hvaru. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

²⁰ Andrijani Lončar 2009. godine ispričao je Andrija Zeljko, prof. Rkp. FF MO, sv. 2009., D.

se na Svetog Juru digne u zoru, u zoru će se dizati cijelu godinu i neće ga хватati popodnevni drijemež.²¹

U posuškom kraju po Jurjevu se poznaje kakav će tko biti kroz godinu, hoće li biti lijen ili vrijedan, hoće li biti spavalica ili će se ranije ustajati. Tamošnja je izreka *Nemoj da te Jura prigazi svojim kolima!*. Vjerovalo se da sveti Jura prolazi kolima prije nego svane i koga zateče u krevetu, pregazi ga, i taj će cijelu godinu biti lijenčina i spavalica, i nikakve koristi od njega neće biti. A tko se ustane prije nego sunce izađe, naloži ognjište i o kućna vrata objesi prvi proljetni pupoljak bit će vrijedan i koristan te godine. Onome tko se ne ustane na vrijeme stave mu draču oko kućnih vrata da ostane obilježen među svijetom da se zna koga je Jura pregazio.²²

U mnogim kijevskim kućama nalaze se slike svetoga Jure na kojima kopljem ubija zmaja. Zelenilom se kite pragovi, nadvratnici i nad prozorima. Najčešće se kitilo drjenovinom jer bi ona prva procvala. Običaj je da se potom ide po susjedstvu i ondje gdje nije već nakićeno, stavljala bi se drijenova grana i imenom zvalo gazdaricu. Kad bi se gazdarica kuće oglasila, rekne se: *Prid kućom ti zelen drinj / na te s mene priša' drim!* Smatralo se da dotično čeljade neće drijemati cijelu godinu, a zato će ova druga biti pospana.²³

Vjerovalo se da će ona djeca koja to jutro rano ustanu vidjeti svetoga Juru na zelenom konju (Kajmaković 1969/1979: 309). To je vjerovanje i danas rasprostranjeno u širokobriješkom kraju.

Prije izlaska sunca travari su brali trave kojima su liječili ljude. Vračari su također prije izlaska sunca brali trave kojima su vraćali (Ilić Oriovčanin 1846: 127).

Jurjevske su obrede pratile narodne igre i pjesme u kojima su raznovrsni mitski, ljubavni i vjerski lirski motivi. Po svom su postanku poput ostalih obrednih pjesama veoma stare, ali su do naših dana u sebi sačuvale mitske elemente. Tako su, primjerice, u sljedećoj pjesmi antropomorfrani *sjajan Mjeseče i za njim zvijezda Danica*:

*Isteče sjajan Mjeseče,
za njim je zvijezda Danica.
Mjesecu zvijezda govori:
"Polako, ja sam mjeseče!
I ja ću s tobom za polje,
i ja ću hvatati volove,
i ja ću orat dolove.
I ja ću sijat konoplje,
i ja ću plesat tenefe,
i ja ću vezat djevere.*

²¹ Ana Žanko zapisala je 2012. godine. Kazala joj je Ana Bosančić, djev. Balić, rođ. 1942. u Dugopolju. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

²² Josipa Širić zapisala je 26. travanja 2009. godine. Kazala joj je Nada Širić, djev. Rezo, rođ. 1967. god. u selu Broćanac kod Posušja. Rkp. FF MO, sv. 2009., D.

²³ Jelena Vrcelj zapisala je 2010. godine u Sinju. Kazala joj je Dragica Čavka, rođena 3. prosinca 1956. godine u Kijevu. Danas živi u Sinju. Rkp. FF ST, sv. 2012., Z.

*Ko ono leže kod kola,
ka ono junci kod tora?
Što oni neće u kolo?
Danas je slavni Jurjevdan,
a oni leže cio dan.*"²⁴

Anaforama: I ja ću s tobom za polje, / i ja ću hvatati volove, / i ja ću orat dolove. / I ja ću sijat konoplje, / i ja ću plesat tenefe, / i ja ću vezat djevere / izriče se marljivost, da bi se potom prekorile lijenčine koje leže kod kola kao junci kod tora.

5. UMIVANJE I KUPANJE

Polovicom 19. stoljeća slavonska mladež umivala se prije izlaska sunca u jutarnjoj jurjevskoj rosi.²⁵ Vjerovalo se da se tek na Jurjevo može slobodno kupati jer je zimi đavao u vodi i da bi lako mogao koga u svoje menđele uhvatiti, u vodu zavući i utopiti. Opće je mišljenje bilo da svakoga utopnika đavao u vodi sveže (IIIć Oriovčanin 1846: 127).

Na Jurjevo bi se prije izlaska sunca kupalo ili umivalo vodom u koju bi se stavljalo bilje ili *omaja*²⁶ (pjenušava voda s mlinskoga kola). Vjerovalo se da to pridonosi zdravlju i ljepšem tenu (Gavazzi 1991: 52–57).

U širokobriješkom kraju umivalo se prije sunca,²⁷ djevojke i žene su se valjale u rosi²⁸, vjerujući da ih neće boljeti kosti.²⁹ U župi Unešić običaj je bio umivati se u hladnoj vodi.³⁰ U Žabljaku kod Usore najhrabriji bi se kupali u rijeci vjerujući da će tako sa sebe skinuti uroke i biti zdraviji i da nemaju šugu niti druge kožne bolesti.³¹

Drevni je kreševski običaj na Jurjevo u rano jutro ići *na uranak* i umivati se u snijegu, ako bi ga bilo. Stara vjerovanja kažu da je taj običaj pridonosio zdravlju i ljepoti.³²

U kijevskim kućama prije svanuća donese u kuću izvor-vode (bunari Čatnovac, Čatrnja, Munjić i sl.).³³

²⁴ Maji Soldo u Širokom Brijegu 2005. godine kazao je njezin djed Augustin (Jago) Soldo (rođen 1927. g.). Rkp. FF MO, sv. 2005., S.

²⁵ Mijat Stojanović, *Slike iz domaćeg života slavonskog naroda i iz prirode s dodatkom Slavonske pučke sigre*, Zemun, 1858., str. 50.

²⁶ Muslimanska je tradicija na Sandžaku sakupljati pjenu vode koja pršti na potoku i njome se umivati. Ta se voda zove *omaha*. (Naziv muslimanska u radu se koristi sukladno nazivima koji se navode u izvorima i literaturi.)

Jurjevo, (26. prosinca 2012.) <http://hr.wikipedia.org/wiki/Jurjevo> (10. veljače 2013.)

²⁷ Marijana Tomašević zapisala je 16. studenog 2012. Kazala joj je Veselka Brekalo iz Medinih Stanina, Crne Lokve. Rkp. FF MO, sv. 2012., Z.

²⁸ Pravoslavne djevojke u Popovom polju prije sunca valjale su se u žitu i kupale, vjerujući da će im tako kose bolje rasti (Mićević, 1952: 160).

²⁹ Spomenuta Ana Bosančić kazala je 2012. godine. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

³⁰ Kristini Jurić 2009. godine u Unešiću kazala je Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

³¹ Svjetlana Komuškić zapisala je u rujnu 2010. godine u Žabljaku. Kazala joj je Kata Petrović (djev. Šamonik) rođena 1942. godine. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

³² Marineli Jelić u Varešu 2008. godine kazivao je fra Berislav Kalfić. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

³³ Kazala je 2012. god. spomenuta Dragica Čavka. Rkp. FF ST, sv. 2012., Z.

Stari je kreševski običaj bio da se djevojka rano u jutro umije *omajom* ispod mlina, vjerujući da će biti lijepa i rumena.³⁴ Muškarci Usore prije izlaska sunca, idu se kupati u rijeku da budu snažni i zdravi i da nemaju šuge.³⁵ U Bosanskoj Posavini ujutro se išlo na potok goli okupati i vjerovalo se da to donosi zdravlje kroz cijelu godinu.³⁶

U Trbounju kod Drniša prije izlaska sunca valjalo se u raži. Vjerovalo se da se tako liječe reumatske bolesti, kostobolja i sl.³⁷ U Konjevratima kod Šibenika najviše se tražila trava djetelina pa se po njoj valjalo sve *dok ne zabole leđa*.³⁸

6. LJUBAVNA PRORICANJA

Blagdan Svetoga Jure karakteriziraju i ljubavna proricanja. Tako su se sadile određene biljke, primjerice, dva pera luka koja su privezivana raznim koncima. Vjerovalo se da će se djevojka udati na onu stranu na koju se nagne određena biljka (Gavazzi 1991: 57).

U vareškom kraju na Jurjevdan bi se svake godine išlo na uranak. Ustalo bi se rano u tri sata, a večer prije bi se po mjesecini nabralo nekoliko strukova žare, koja bi se sadila idući kraj puta. Kad bi djevojke ujutro ustale na uranak gledale bi na koju se stranu žara nagnula i vjerovalo se da će se na tu stranu udati.³⁹ Istovjetan je običaj i vjerovanje bilo kod pravoslavki u Popovom polju (Mićević 1952: 160).

U stolačkom kraju djevojke su preko noći stavljale tilovinu. Vjerovalo se da će se udati za onoga kojega budu tu noć sanjale.⁴⁰

Ljubavna proricanja susreću se i kod muslimanki⁴¹ i pravoslavki.⁴²

³⁴ Sanela Vujica zapisala je u veljači 2010. godine. Kazala joj je Malina Kraljević, djev. Filipović, rođ. 1937. god. u mjestu Crkvenjak pored Kreševa. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

³⁵ Marini Pranjčić zapisala je 2008. godine. Kazala joj je Ružica Ivić rođ. Nikolić (1948.), nastavnica u OŠ Ivana Fra Franje Jukića. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

³⁶ Aneli Andrijanić u selu Srnava kod Odžaka 2007. godine kazao je Luka Martinović (rođ. 1925. god.). Rkp. FF MO, sv. 2009., Z.

³⁷ Marina Matić zapisala je u kolovozu 2010. godine. Kazao joj je Mile Matić, ing. elektrotehnike, rođen 1943. u Trbounju. Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

³⁸ Vendi Bilandžić zapisala je 2012. godine. Kazala joj je njezina baka Danica Čaćija, rođena Villa. Rođena je od oca Marina i majke Ane Kristine. Roditelji su bili porijeklom iz Zadra, ali su se, zbog očevog posla, preselili u okolici Knina, točnije u selo Konjevrate gdje se Danica i rodila točno na dan svetoga Nikole 6. prosinca. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

³⁹ Katarina Pejčinović zapisala je u srpnju 2007. godine od Jelene Rodić (rođ. 1932. g. u Varešu). Rkp. FF MO, sv. 2007., D.

⁴⁰ Kristina Aleksić zapisala je 2008. godine. Kazala joj je Nada (Palameta) Aleksić, rođena je 1950. godine u Prenju. Pohađala je nekoliko razreda osnovne škole. Sa svojom obitelji sada živi u Hodovu. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

⁴¹ Muslimanske su djevojke na Jurjevo palile barut i gledale na koju će stranu dim vjetar odnijeti jer će se na tu stranu i udati.

⁴² Pravoslavne djevojke u Popovom polju uoči Đurđevdana odlazile su u brdo i brale trave: zanovijeti, zvijerice, ribice, povrtiča i nekih drugih trava. Prije spavanja uzela bi trave i bajale: *Zanovijeti, ne zanovijetaj! Tilovijeti, ne tilovijetaj! Već ti kaži mog suđenog!* Te trave i korijenje ostavljale bi pod jastuk. Vjerovalo se da će se udati za onoga momka kojega tu noć budu sanjale (Mićević 1952: 160).

7. ŠKROPLJENJE

Škropljenje je obred kojim svećenik ili biskup škropilom, a domaćin, domaćica ili drugi tko od ukućana grančicom, na primjer, hrasta, bora ili jele prskaju blagoslovljenom vodom osobe, stvari, domove, štale, dvorišta, vrtove i sl. s namjerom da se očiste i da se od njih odagnaju demoni. Obred je drevnoga postanja i nalazi se u mnogim religijama (lustracija). U kršćanskoj civilizaciji obred škropljenja u sakramentu križa postoji od samih početaka. Osim sakramenta krsta u Katoličku crkvu obred je uveden preko galikanske Crkve u 15. stoljeću (Badurina 1990: 560).

Po narodnom vjerovanju na blagdan svetoga Jure priroda se budi, a po narodnom vjerovanju i zli duhovi. Stoga su se škropili ukućani, kuće, štale, stoka, košnice, dvorišta i druga imanja. U prvoj polovici 19. stoljeća domaćin je *marvu vodokrsnom vodom* škropio prije tjeranja na pašu. Vjerovalo se da će stoka tako biti zaštićena od vukova (Ilić Oriovčanin 1846: 127).

U rano Jurjevo jutro domaćin s *vodokrsnom* vodom moleći se poškropio bi štalu i stoku kako bi cijelu godinu bila sačuvana od vukova, bolesti i demona (Ilić Oriovčanin 1846: 127).

Kod mnogih je drevnih naroda zmija bila predmet kulta jer je ona izvor svih nevolja na svijetu pa je zbog toga treba umilostiviti. U kršćanskoj je simbolici zmija poistovjećena sa sotonom. U Dalmatinskoj zagori i drugim mjestima prije sunca domaćica izađe i obiđe oko kuće škropeći krštenom vodom i soli da ne bi zmije ujedale tokom godine.

Na Boraji kod Šibenika slavila se Jurjeva (Jurjev dan) tako što bi se nekoliko dana prije toga blagdana pred kućom okupljao narod i po nekoliko puta pjevao pjesmu *Veseli se zemljo, Bosno ravna*. Pred večer, uoči toga dana blagoslovljenom vodom škropile se štale, torovi, dvorišta, kuće, jer se vjerovalo da dan uoči Jurjeva oko kuća hodaju vidine⁴³, vještice, a blagoslovljena voda bi ih otjerala. Uvečer na Jurjevo pred kućom bi se igralo, pjevalo i veselilo (Furčić 1988: 167).

U Kočerinu, Privalju, Izbičnu, Jarama i drugim selima kod Širokoga Brijega prije izlaska sunca obilazila se stoka i cijelo imanje, i škropilo blagoslovljenom vodom, i molilo za dobar urod i zdravlje stoke.

Usorski seljaci porane na polja da ih poškrope (osobito mladu pšenicu) i zasade grančicu jelke što je posvećena na Cvjetnu nedjelju. Otkida se *križić jele* i pričvrsti se na štap dužine jednog metra. Taj se štap zabode u zemlju, a bit toga je da se vidi da je domaćin prošao poljem i poškropio ga. Budući da je sveti Juraj prvi blagoslovio polja, usorski seljaci očekuju u jutarnjim satima malo kišice *da barem pokvasi rog volu ili ovnu*. To bi bio znak da sam Bog blagoslovi sve ono čemu se tko nadao – seljacima polja, pastirima stado.⁴⁴

⁴³ Vidine (vidurine) – vještice.

⁴⁴ Kazala je 2008. god. spomenuta Ružica Ivić. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

Na planini Kušanovac kod Širokoga Brijega poškropi se prije izlaska sunca, napravi krštena voda i sol i obilazi oko kuće i kaže: *Da Bog sačuva sveti Jure od zmija*.⁴⁵

U Unešiću se moli svetoga Juru, svetoga Petra i Pavla da *sapnu zmije i đavle: Sveti Jure, poviše polja, / izbavi nas od svaki nevolja. / Sveti Petre i Pavle, / sapni zmije i đavle, / da po putu ne lizu, / da nam blago ne grizu*.⁴⁶

8. KIĆENJE ZELENILOM I CVIJEĆEM

Zelenilo je boja proljeća i vegetacije i simbolizira nadu; pobjedu proljeća nad zimom, pobjedu života nad smrću. U poganskim inicijacijama zelena je boja vode. Temeljem te simbolike sveti Ivan Krstitelj ponekad je nosio zeleni ogrtač što simbolizira duhovnu inicijaciju krštenja na Jordanu. Zeleno liturgijsko ruho simbolizira nadu i iščekivanje kraljevstva Božjega (Badurina 1990: 590).

Na *Jurjevo* su se zelenilom kitili ljudi, domovi, štale, stoka, prilazi u dvorišta. Nekoć su, na Đurđevo ili blagdan svetog Jure, po starogradiškim selima cijeloga dana djevojke hodale po selu i kitile se procvalim cvijećem i travkama. Berući cvijeće i travke često bi se selo orilo od njihove pjesme koja je bila sva u čast sveca Jure.⁴⁷

Vjerovalo se da će zelenilo odagnati demone. U narodnom vjerovanju i sv. Jure se pojavljuje u zelenilu, koje u narodnom vjerovanju ima apotropejsku moć (Ilić Oriovčanin 1846: 127).

U Selcima na Braču na *Jurjevo* zelenilom su se kitili ljudi, domovi, štale, stoka, prilazi u dvorišta. Vjerovalo se da će zelenilo odagnati demone.⁴⁸

Ulazna vrata i prozori kitili su se *tilovinom*⁴⁹, jorgovanom, šprežom⁵⁰, jadricom, grančicama jelke.

Nekoć je u Unešiću bio običaj da se svaka kuća, štale i stoka okite bršljanom⁵¹, rašeljkom, ali i cvijećem. Crkva u Unešiću posvećena je svetom Juri, pa se toga dana

⁴⁵ Kristina Galić zapisala je 14. veljače 2008. na planini Kušanovac (kod Širokoga Brijega), a kazao joj je Ante Galić, rođen 1929. Rkp. FF MO, sv. 2008., S.

⁴⁶ Kristini Jurić 2009. godine u Unešiću kazala je Ana Rajčić rođena 1931. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009., D.

⁴⁷ Matea Matanović zapisala je 2012. godine u Staroj Gradišci. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

⁴⁸ Milena Mošić zapisala je 2012. godine. Kazao joj je Ivan Trutanić (Zane, Maška) rođ. 1921. u Selcima, gdje i danas živi. Rkp. FF ST, sv. 2013., D.

⁴⁹ Tilovina je drvo koje dobro gori, a kad procvjeta ubere se žut cvijet.

⁵⁰ Cvijeće koje rano cvjeta.

⁵¹ U kršćanskoj tradicijskoj kulturi bršljan se povezuje sa smrću i besmrtnošću. To je zimzelena biljka koja simbolizira vjernost i vječnost. Budući bršljan čvrsto prijanja uz podlogu, time simbolizira privrženost i vječni osjećaj (Badurina 1990: 178).

U hrvatskoj je duhovnosti bršljan sveta biljka, jer se po predaji, Isus rodio u štalici obrasloj bršljanom. Također je u tradiciji Hrvata vjerovanje da je bršljan izrastao iznad vrata gdje se Isus rodio. Kada su Židovi ubijali djecu, tražeći Isusa da ga ubiju, domaćini su na kuću stavljali bršljanovu grančicu. Kada su došli do Isusove kuće, vidjeli su bršljan i otišli jer su mislili da su tu već bili. Bjonda Visković zapisala je 2009. godine. Kazala joj je Mara Visković - Kasaluša (rođ. Kasalo) iz Lenderovine (Rovna) rođena 1925. u Lenderovni i potpuno je nepismena. Rkp. FF MO, sv. 2009., D.

ide na misu, a poslije mise je dernek. Nekoć se šetalo, upoznavali su se momci i cure i pjevale se ojkalice.⁵²

U Neoriću, Sutini i Muću Gornjem⁵³ mlađe žene dizale su se rano i iznad ulaznih vrata okitile bi kuću rašeljkom i bršljanom.⁵⁴ Noć prije Sv. Jure, koji je zaštitnik Primoštena, crkva bi se okitila zelenilom i *svitliman*. Zvona bi zvonila dokasno u noć, a na Rudini bi se skupio svijet i činio *veselicu*. Plesalo bi se kolo, veselilo bi se.⁵⁵ U Poljicima se jaglikom kitila crkva.⁵⁶

U Trbounju kod Drniša jorgovanom su se kitila vrata i kuće.⁵⁷ U Prigorju za Jurjevo se ograde i stoka kite zelenim granama, pjevaju se jurjevske pjesme: *Dobro došo Juro je* i *Sveti Juro*. Pritom domaćini pjevačima daruju darove: jaja, kobasice i drugo. Od tada počinje sjetva.⁵⁸

Stare su Posušanke na *Jurevdan* zelenilom kitile kuće. Kada bi djeca svoje majke radoznalo pitala tko je to sve okitio, majke bi odgovarale da je sveti Jure jutros prošao selom i okitio svačiju kuću.⁵⁹

U Kočerinu kod Širokoga Brijega večer prije Svetoga Jure na livadama se ubere razno cvijeće. Prije se obično brala tilovina, a brala su je djeca. Na dan Svetoga Jure ustajalo se prije izlaska sunca, te bi se okitila cijela kuća tim cvijećem, a posebno prozori i vrata, a zatim i staje. Obično bi kićenje obavljali mlađi naraštaji.⁶⁰ Na planini Kušanovac kod Širokoga Brijega do naših dana sačuvao se običaj kićenja prije izlaska sunca. Netko od ukućana ustane i ode donijeti procvalo cvijeće ili zelenu granu tilovine ili šljive, ili što je god zeleno.⁶¹

Kićenje se nalazi i u tradicijskoj kulturi Srba pravoslavaca.⁶²

⁵² Ivana Babić 2012. godine zapisala je u Unešiću. Kazala joj je Mara Babić, rođena 7. 4. 1938., djev. Mrše. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

⁵³ Matea Milin zapisala je 2012. godine u Gizdavcu kod Muća Gornjega. Kazala joj je Ana Šunjić, djev. Paštar, rođ. 1936. u Gizdavcu. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

⁵⁴ Ivana Jurić zapisala je 2011. godine u mjestu Neorić Sutina. Rkp. FF ST, sv. 2011., Z.

⁵⁵ Sanja Cvitanović zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Slavka Bolanča – rođena 14. 3. 1942. u Širokama kod Primoštena. Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

⁵⁶ Tea Jukić zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Milka Grljušić, djev. Vekić, rođena u Poljicima 1950. godine. Rkp. FF MO, sv. 2010., S.

⁵⁷ Marina Matić zapisala je u kolovozu 2010. godine. Kazao joj je Mile Matić, ing. elektrotehnike, rođen 1943. u Trbounju. Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

⁵⁸ Marina Šarić zapisala je 2010. godine u Prigorju. Kazala joj je Ivanka Filipčić (djev. Korša, rođ. 1953. god.). Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

⁵⁹ Spomenuti Frano Širić kazao je 2010. godine u mjestu Cerovi doci kod Posušja. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

⁶⁰ Marija Ćuk zapisala je 2013. godine u Kočerinu kod Širokoga Brijega. Kazala joj je Cvita Ćuk rođ. (Marušić) rođena 1934. u Kočerinu. Rkp. FF MO, sv. 2013., S.

⁶¹ Kristina Galić zapisala je 14. veljače 2008. na planini Kušanovac (kod Širokoga Brijega), a kazao joj je Ante Galić, rođen 1929. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

⁶² Pravoslavci su koviljem kitili torove (Ljubo Mićević 1952: 160).

9. BLAGOSLOVI, PROCESIJE, HODOČAŠĆA

Procesija je vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto, ili se obilazeći vraća na polazno mjesto. U procesiji se uvijek nosi neka sakralna stvar ili znak. U kršćanstvu se procesije javljaju s odobrenjem kršćanstva u 4. st. kada su se u Rimu svakodnevno u drugoj crkvi sakupljali vjernici i potom kretali prema crkvi u kojoj će se održati euharistijska liturgija. U 11. i 12. st. procesije su se održavale u deambulatoriju,⁶³ posebnom dijelu crkve. U srednjovjekovlju su posebno bile razvijene procesije s relikvijama kršćanskih mučenica i mučenika. U 16. st. najčešće su bile euharistijske procesije s hostijom u pokaznici.⁶⁴ Na čelu procesije je križ, potom djeca, pa muškarci, zatim svećenici, niži po časti, iza njih viši, te najčasniji koji nose sakralni predmet. Na kraju povorke su žene (usp. Badurina 1990: 487–488).

Nekada su u Neoriću na Jurjevdan održavane i procesije kroz polja s molitvom za plodnost. Danas je zadržana samo procesija oko crkve s blagoslovom polja.⁶⁵ U Selcima na Braču na Jurjevo održavaju se procesije za blagoslov polja.⁶⁶ Svake godine ide procesija od crkve do križa na brdu i župnik na taj dan blagoslovi polje.⁶⁷ U Cimuu kod Mostara nakon kićenja kuće zelenilom (obično tilovinom), škropilo bi se svo imanje i životinje, a obitelj bi se pomolila zajedno.⁶⁸

U unešićkom kraju kuće i polja škropila su se svetom vodom da se zaštite i odagnaju zle sile, a vjeruje se da nema boljeg zaštitnika od svetog Jure koji je pogubio zmaja. Dok su se škropila polja izgovarala se molitvica:

*Sveti Jure, poviše polja,
izbavi nas od svaki nevolja.
Sveti Petre i Pavle,
sapni zmije i đavle,
da po putu ne lizu,
da nam blago ne grizu.*⁶⁹

Sveti Jure zaštitnik je sela Ugljara u Bosanskoj Posavini. Običaj je bio otići na misu u narodnoj nošnji, a na misu su dolazili i ljudi iz okolnih sela, koje kasnije domaćini ugošćuju. Za vrijeme mise obilazi se crkva i posvećuje se narod i zemlja.

⁶³ Deambulatorij – ophodni prolaz koji kruži oko svetišta ili apside. Katkad je s perifernim vijencem kapela. Redovit je u sakralnoj romaničkoj i gotičkoj arhitekturi (usp. Badurina 1990: 199).

⁶⁴ Pokaznica (ostenzorij, monstranca) izvorno je označavala svaku posudu u kojoj se izlažu svete moći. Kasnije je taj naziv ograničen na prozirnú spremnicu u kojoj se izlaže posvećena hostija. Usp. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, (ur.), Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990, str. 464-465.

⁶⁵ Ivana Jurić zapisala je 2011. godine u mjestu Neorić Sutina. Rkp. FF ST, sv. 2010., Z.

⁶⁶ Milena Mošić zapisala je 2012. godine. Kazao joj je Ivan Trutanić (Zane, Maška) rođ. 1921. u Selcima, gdje i danas živi. Rkp. FF ST, sv. 2013., D.

⁶⁷ U mjestu Gizdavac u Muću Gornjem 2012. godine kazala je spomenuta Ana Šunjić. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

⁶⁸ Helena Mandarić zapisala je u prosincu 2010. godine u Cimuu. Kazala joj je Jela Kvesić rođena 13. lipnja 1939. god. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

⁶⁹ U Unešiću 2009. godine kazala je spomenuta Ana Rajčić. Rkp. FF ST, sv. 2009. D.

Zahvaljuje se Bogu na plodnoj zemlji i rodnoj godini, a ljudi se križaju uz riječi: *Od kuge, gladi i zla vremena, oslobodi nas, Gospodine*. Nakon crkvenog obreda narodno je veselje.⁷⁰ Još uvijek je, primjerice, u nekim selima Usore toga dana blagoslov. Poslije mise gosti *užinari* idu na *užinu*.

U Varešu s Jurjevom započinje blagoslov polja. Mise su po lokalnim grobljima. Moli se na grobljima jer je groblje otvoren prostor. S tog mjesta svećenici su blagoslivljali polja koja su trebala donijeti urod. Tad su se molila i opijela grobova. Prodavači slatkiša dugo su ostali vezani uz groblja u vrijeme proljetnih i jesenskih opijela. Te tradicije nema od vremena Domovinskoga rata.⁷¹

U Cimu kod Mostara pravio se križ od drveta i trave, obično koprive i nosilo bi se među *ajvan*. Tim križem krstilo bi se vime životinja koje nisu davale mlijeko, koje su bile bolesne ili se nisu dale musti.⁷²

U trogirskom kraju ujutro se u crkvi molilo za stada i blagoslivljao konopac kojim se krave ili volove vodilo na pašu i sol koju bi životinje kasnije popile u vodi.⁷³

U Neoriću i Sutini Jurjevdan je bio stočni ili čobanski blagdan. Običaj je da se ide u crkvu na misu i ponesu razne proljetne trave na blagoslov. Po povratku kući blagoslovljene trave se isjeckaju te pomiješaju s brašnom i soli i daju *blagu* da to pojedu. Vjerovalo se da će stoka biti zdrava ako pojede blagoslovljene trave.⁷⁴

Te trave nekoć su se koristile da potjeraju *neveru*. Zapalili bi ih ispred kuće i vjerovalo se da će to otjerati nevrijeme iz sela.⁷⁵

U Slatinama kod Trogira misa se održavala na oltaru svetoga Jurja. Poslije mise bio je blagoslov *sol* za *blago*. Sol za tijelo ima isti panspermijski i apotropijski značaj kao i voda (život je nastao u slanoj vodi – moru). Blagoslovljena sol nosila se životinjama vjerujući da će im priskrbiti plodnost.⁷⁶

U Biorinama se održavala procesija oko šamatorja. Kip svetoga Jure skinuli bi s oltara i cijeli dan bi stajao na sredini crkve. Prije izlaska sunca već bi bilo ljudi koji su dolazili iz daleka na koljenima obilaziti oko kipa i moliti za svoje nakane – netko za zdravlje, netko za stoku. Cure su molile svetoga Juru da im da dobra momka. Tko je imao problema sa stokom, gonili bi volove tri puta oko šamatorja i molili bi svetoga Juru. Za procesiju bi bili odabrani mladi momci koji bi nosili križ i bandire i kip svetoga Jure. Curice bi ubrale cvijeća u košarice i prosipale cijelim putem ispred procesije. Išao bi križ i bandire, svećenik pa kip svetog Jure. Poslije procesije se ide u crkvu na misu. Poslije mise nastupalo bi narodno veselje.⁷⁷

⁷⁰ Ružić Krnjić 2012. godine u mjestu Ugljare kazala je Janja Martinović, djev. Grbešić, iz Ugljare, rođ. 1951. godine. Rkp. FF MO, sv. 2012., S.

⁷¹ Marineli Jelić u Varešu 2008. godine kazivao fra Berislav Kalčić. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

⁷² U Cimu kod Mostara 2010. godine kazala je spomenuta Jela Kvesić. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

⁷³ Tereza Karabatić 2008. godine zapisala je na području Trogira i Vrsina. Rkp. FF ST, sv. 2008., S.

⁷⁴ Ivana Jurić zapisala je 2011. godine u mjestu Neorić Sutina. Rkp. FF ST, sv. 2011., Z.

⁷⁵ Spomenuta Ana Šunjić kazala je 2012. godine u Gizdavcu. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

⁷⁶ Sanja Domić zapisala je u Slatinama 2012. godine. Rkp. FF MO, sv. 2012., S. PDS.

⁷⁷ Marina Jurišić zapisala je 2010. godine. Kazali su joj Željko Jurišić (rođ. 1958. u Biorinama) i Tereza Jurišić (djev. Jurišić, rođ. 1934. u Biorinama). Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

U Šestanovcu procesija ide na tri mjesta; na Šakića gomilu i Šestanovu gredu, a zatim se odlazi u crkvu svetoga Jurja na Orju.⁷⁸

U Podbablju kod Imotskoga živa je legenda po kojoj su kip svetog Jure snosili s *Bijakove* u Podgoru. Međutim, kip bi ujutro opet osvanuo na najvišem vrhu Biokova. Stoga su u čast svetoga Jure sagradili kapelu na Biokovu jer, kažu ljudi, on je to mjesto sam sebi odabrao. Budući se krajem četvrtoga mjeseca ne može hodočastiti svetome Juri zbog snijega, narod iz svih krajeva ide na hodočašće zadnju subotu u sedmome mjesecu.⁷⁹

Sveti Jure je zaštitnik otoka Drvenika kod Trogira. U tome mjestu u procesiji pjevalo se:

*Bosno slavna ti se raduj,
Svetog Jurja tvoga poštuj,
jer je on tvoj zaštititelj
i kod Boga obranitelj.
Danas nam blagdan prosinu,
ko dost svitu na doda,
u kome Juraj preminu,
vitez i rajski vojvoda.
On je junak jer je ubio
i ožđaju pogubio,
kralja s pukom obratio.
vjerom svetom uturđio,
Juraj vitez IsuKrstov.
U njem Božji bi blagoslov,
jer pridobi on cezara,
svega svijeta gospodara.*

*Zli u Rimu cesar htiše.
da se njemu svak potpiše,
da kršćane iskorene
i k idolin da okrene.
Tko ne bi htio okrenut se,
ni idolim poklonit se,
da na mukam ima biti,
svak svoj život izgubiti.
Tada Juraj usta gori
i cesaru on govori:
"Možeš i dikod i ubiti,
sasvim nećeš cesar biti,*

⁷⁸ Daria Čikeš zapisala je 2008. godine. Kazali su joj: Mate Dujmović, rođ. 1954. u Grabovcu (Šestanovac) i Milica Dujmović rođ. 1924. Grabovac (Šestanovac). Kazivači i danas žive u rodnom mjestu. Rkp. FF ST, sv. 2008., S.

⁷⁹ Anamarija Ivkošić zapisala je 20. 8. 2010. u Podbablju. Kazala joj je Dinka Čapin zvana Kosa, djev. Kujundžić, rođena 1937. god. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

*jer je Isus vlada njima,
u pomoći bit će svima.
Isus ko je Bog i čovjek
i bit će vazda dovjek,
a idoli nis bogovi,
neg pakleni svi vragovi.
Što kad bude njih štovati,
s njim će u paklu jaukati;
a Isusa tko god štuje
i Bog da je uzvikuje,
s njim će u raj u pribivati,
uvik vika kraljevati."*

*Onda cesar rasrdi se
i vas u gnjev obrati se.
Muči Jurja mukom svakim,
svim načinima priopakim.
Juraj podni sve te muke,
pa duh dade Bogu u ruke.
Ode u raj kraljevati,
Božju slavu uživati.*

*Jurju sveti, moli za nas,
Odvjetniče, pomози nas,
malo uzmi nismo jadni.
Kamo vući na grijeh gladni,
isprosi nam oprostjenje,
naših grijeha otpuštenje.
U milosti da živimo,
Boga dragog da slavimo,
isprosi nam ti pomoći.
Neka služe naše moći,
vazda Bogu na poštenje,
dušam našim za spasenje!*

*Sveti Jure ti nas brani,
od protivnik nas obrani,
lašje Bogu da služimo,
pak u raj u njeg vidimo.
Hvala Tebi Bože dragi,
budi nama vazda blagi,
naše duše blagoslovi
i u slavu Tvoju zovi.⁸⁰*

⁸⁰ Iva Meštrović zapisala je 2008. godine u Drveniku kod Trogira. Kazala joj je Neda Rušinović, djev. Vulas; rođ. 1924. Rkp. FF MO, sv. 2008., S.

Pjesma (ili više njih) je komponirana od deseteraca koji se rimuju *aabbcdceeeffgg hhiijjklkk...* I ta pjesma ima više epizoda legende o svetom Jurju koju je naveo Jakob od Voragine u djelu *Legenda aurea*. U navedenoj je molitvi arhaični priglasje.

Nakon Prvog svjetskog rata, u selu Dragićina bio je pomor stoke. Svoje teškoće seljani su odmah iznijeli fra Gabri Grubišću i zatražili savjet od njega. Župnik im je predložio da naprave neki zavjet i izaberu sveca kojemu će se moliti. Izabrali su svetog Juru za zaštitnika. U čast svetom Juri napravljena je i kapelica a u nju su stavljene moći sveca. Odmah nakon toga zavjeta pomor stoke u selu je čudotvorno prestao. I danas se na taj datum slavi sveta misa, te postoji vjerovanje da kuće treba u zoru okriti cvijećem i blagosloviti (poškropiti).⁸¹

Sveti Jurje zaštitnik je Gdinja na Hvaru. Na blagdan svetoga Jurja u Gdinj dolaze gosti iz Zastrazišća i Bogomolja. Crkvi i svećeniku također dolaze gosti, svećenici iz susjednih župa. Pjevala se pjesma:

*Bog, priroda zemlju namnožile,
ljudsku čejad, sve vrsti živine,
dažd i sunce, prijatelji stari.
Plod sa zemlje ukućane hrani,
je l iz rike, pećine il špilje,
strašna neman, dragi kume,
zma j sotona sve napada.
Sva nam čejad umire od straja,
Boga moli i mlado i staro,
kako bi se neman savladalo.
Providnost je sveta bila,
junaka podarila.
Hrabri Jure konja jaše,
srcem rukom koplje paše.
ljutog zma ja on ubije,
vrući oganj iz nozdruva izbije.
Junaštvo se pukom širi,
puk i crkva svetim ga proglasi
i Gdinjskoj župi patron će biti,
sveti Jure, uvijek bit ćeš slavljjen,
u vike vika. Amen!⁸²*

⁸¹Tatjana Bošnjak kazao je 2009. god. u Grudama Radoslav Bošnjak rođ. 1955. Rkp. FF MO, sv. 2009., S.

⁸²Ivana Kardum zapisala je 2007. godine u Visokoj na Hvaru, a kazao joj je Berislav Truhović rođen 1920.g. Pjesme je čuo od drugih mještana, a pjesmi "Sv. Jure" autor je sam. Pjesme su u originalu bile duže, ali su se s vremenom zaboravile. Pjevali su ih pastiri i pastirice kad bi išli u pašu, večerom kad bi se okupila mladost i u sličnim prilikama. Rkp. FF ST, sv. 2007., S.

U toj je pjesmi neman – zmaj, sotona, koja sve napada. Međutim, u tradicijskoj kulturi Hrvata česta je izreka *Božje providenje*, koje se u pjesmi spominje kao sveta providnost.⁸³ Ta providnost u navedenoj je pjesmi sveti Jure koji je ubio zmaja.

Stara je poljička pjesma o svetom Juri mučeniku, nebeskom zaštitniku, koji sja junaštvom vjere:

*Sveti Jure mučeniče,
što junaštvom vjere sjaš,
naš nebeski zaštitniče,
primi danas pozdrav naš.
Pred silom se nisi htio
odreć Boga vječitog.
Kao hrid si stalan bio,
ne žaleći žića svog.
Pređima si našim bio,
od davnine zaštitnik,
s Poljičkog se stijega vio,
tvoj junački sveti lik
i mi, slijedeć pređa stope,
zovemo te u pomoć,
da nas vode zla ne tope,
ti nas čuvaj dan i noć.⁸⁴*

Ta usmena lirska pjesma komponirana osmercima izriče divljenje svetome Juri uz kojega se vežu atributi: mučenik, junaštvo, zaštitnik, sveti. Sveti Jure je kao hrid stalan bio, ne žaleći svoga života, te je od davnine našim pređima bio zaštitnikom kao i nama koji slijedimo stope pređa. U pjesmi je sačuvan arhaizam sveslavenskoga podrijetla *žića < žitja*.

U sinjskom kraju oni koji imaju problema s glavoboljom čine zavjet i taj dan pješke idu na Maovice, svetom Juri.⁸⁵

U Hercegovini se moli svetoga Juru i svetoga Iliju *da sačuvaju od munje, grada, groma, zla vrimenta i svakog zla časa*. Hercegovačka je tradicija da sveti Jure sa svetim Ilijom po nebu goni ognjena kola.⁸⁶

⁸³ Česta je izreka u Hrvata *Božja providnost ne spava*.

⁸⁴ Ivani Stazić kazala je 2008. godine u Poljicima Irena Bilić, djev. Pavelić, rođ. 1940. god. Rkp. FF ST, sv. 2008., S.

⁸⁵ Spomenuta Dragica Čavka kazala je 2010. godine u Sinju. Rkp. FF ST, sv. 2012., Z.

⁸⁶ Jerko Suton, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar, 1968., str. 113. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.)

10. DAN PASTIRA

U drevnome Rimu dan pastira *palije* (*palilije*) slavio se 21. travnja, a na taj dan kitila se stoka biljem i cvijećem i palile *očisne vatre*. Običaj *ovjenčavanja stoke* bio je tradicionalan u sjeverozapadnim krajevima Hrvatske i koncem tridesetih godina dvadesetoga stoljeća. Pastiri su nakićenu stoku dogonili kući, te bi tada skinuli vijenac i bacali ga na strehu vjerujući da će tako stoka biti zaštićena od vještica i drugih demonskih bića. Na Jurjevo se u panonskim krajevima prvi put svečano izvodilo konje na livade, gdje su se održavale utrke. Bio je običaj i da svećenik konje blagoslivlja (Gavazzi 1991: 41–43).

Slavonske su žene polovicom 19. stoljeća odlazile u šumu brati travu za ovce i drugu stoku. Poslije podneva častile bi se u klijeti. U Cigleniku su žene kolo igrale, a kada bi se vratile kući dočekale bi ih djevojke igrajući kolo i dijeleći im kolače. Ubrana trava davala se stoci ujutro na Jurjevo (Ilić Oriovčanin 1846: 127). Polovicom 19. stoljeća slavonske djevojke plele su vijence od poljskoga cvijeća; po poljima i šumama, livadama i vrtovima orila se pjesma slavonske mladeži; plesalo se kolo na ledini (Stojanović 1858: 50).

Jurjevo (Jurjevdan) znači svršetak zime i početak novoga, boljega i ljepšega vremena. Od toga dana se intenzivira gospodarska godina.⁸⁷ Taj dan se obilježava i kao dan pastira. U Lici je *Jurjevo – Dan pastira* kad se pale vatre i oko njih igra kolo. Na taj dan u vatru se bacaju stari obojci⁸⁸ da bude što više gustog dima.⁸⁹ Puca se preko štale, a u sredinu štale bi se stavilo užu u obliku kruga. U krugu bi stajao gol muškarac da prestraši viške⁹⁰. Vjerovalo se da uoči Jurjeva viške jaše na metli i odlaze na Klek, putem pjevajući: *Ni o drvo, ni o kamen*. Čobani žele da se viške razbiju pa pjevaju: *I o drvo i o kamen*, a djeca lupaju štapovima po kamenju i kantama vičući *Ošini, ošini po viški, višketini*.⁹¹

U širokobriješkom kraju svaka kuća je obilježavala svoje stado tako što bi neka domaćinstva malo zarezala uho svoje ovce na *u*, desno ili ulijevo, prema gore ili dolje. Na taj dan su se ovce prvi put muzle i šišale. I sada se na Jurjevo prvi put u godini muzu i šišaju ovce.⁹²

U Neoriću i Sutini Jurjevo se smatralo novom godinom za životinje pa se prema tome danu računala starost životinja.⁹³

Na Boraji kod Šibenika ujutro, na blagdan, nitko od pastira nije smio izgoniti blago na pašu, prije izlaska sunca. Do podne je svaki pastir morao biti kod kuće, a blago je prethodno morao zatvoriti u torove. To se sve činilo zbog vidurina⁹⁴ koje su mogle nauditi blagu i pastiru. Ona ovca koja bi prva ušla u tor smatrana je najsretnijom ovcom (Furčić 1988: 167).

⁸⁷Na taj dan okupljali su se hajduci u planini. Do danas je ostala uzrečica *Jurjev danak hajdučki sastanak, Mijoljdanak (29. rujna) hajdučki rastanak*.

⁸⁸Pleteni dio vunene obuće koji se obuvao na čarape.

⁸⁹Dim u kršćanstvu simbolizira prolaznost života i uzaludno traženje zemaljske slave.

⁹⁰Viške – vještice, coprnice, štrige, more, stuhe.

⁹¹Lidija Đerek zapisala je 2004. god. na području Gospića, Kosinja i Perušića od svoje obitelji: bake, djeda, ujni i rođakinja. Rkp. FF ST, sv. 2004., S.

⁹²U Širokom Brijegu 2009. god. kazao je spomenuti Andrija Zeljko. Rkp. FF MO, sv. 2009., D.

⁹³Ivana Jurić 2011. godine zapisala je u mjestu Neorić Sutina. Rkp. FF ST, sv. 2011., Z.

Opće je mišljenje bilo da će godina biti rodna ako na Jurjevo padne makar malo kiše *tek toliko da volu okvasi rog*. U Žabljaku kod Usore volovima bi se na Jurjevo za rog vezala posvećena grančica jele koja se škropila na Cvjetnicu. Isto tako na taj dan škropila bi se polja i grančice jele zabadale u zemlju, sve to se radilo da bi godina bila plodna. Na Jurjevo se nije davalo ništa iz kuće, nije se dalo nikom ući u štalu i gledati *mal*⁹⁵ jer je to donosilo nesreću.⁹⁶

Usorski pastiri su rezovima oštre *čake* pokazivali umijeće rezbarenja pastirskih štapova i pravljenja *pišći*. U starije vrijeme poslije podne pravile su se male smotre stada – čije su se ovce bolje ojanjile, čija su janjad ljepša i krupnija. Osobit užitak su bile borbe ovnova i pasa. U Usori je nestalo tih običaja i mnogo se toga zaboravilo.⁹⁷

Ujutro na blagdan Svetoga Jure djevojke bi uranile na pašu, pa bi u polju nabrale svakoga cvijeća, plele bi vijence i njima kitile janjce.⁹⁸

Stoka se udarala blagoslovljenom ili svježom zelenom grančicom i vjerovalo se da će se tako zaštititi od uroka, vještica i drugih demona (Gavazzi 1991: 57).

Kao i drugi običaji i običaj Jurjeva se različito obilježavao u pojedinim mjestima. Nekoć se na taj dan u sjevernim hrvatskim krajevima moglo vidjeti dosta svijeta sa zelenom grančicom kao znakom da traže pastirsku službu (Gavazzi 1991: 42).

Nekoć su na Jurjevo u okolici Viteza *čobani* ovjenčavali stoku tako što od proljetnog cvijeća i zelenih grančica spletu vijenac koji vješaju stoci o vrat ili rogove. Ukrašenu stoku dogonili bi kući, skidali vijenac i vješali o štalsku gredu ispod strehe. Vjerovalo se da tim proljetnim biljem tjeraju sve napasnike u tijeku godine koji ljude, stoku i imetak napadaju i da ih štite kroz čitavu godinu.⁹⁹

Nekoć bi se u kiseljačkom kraju ujutro upalile dvije svijeće. Svijeće bi se stavile na dvije strane, i kroz te svete svijeće propuštala se stoka, najviše radi ujeda zmije.¹⁰⁰

Nekoć su posuški pastiri kitili svoju stoku vijencima isprepletenim od proljetnog cvijeća.¹⁰¹

Jurjevo je bilo i početak gospodarske godine kad su se ugovarale sluge za naredno dvanaest mjesечно razdoblje. Onaj tko se nudio za posao, držao je u ruci zelenu grančicu kao znak raspoznavanja.¹⁰²

⁹⁴ Vidurina – vještica.

⁹⁵ Mal – stoka.

⁹⁶ Svjetlana Komuškić zapisala je u rujnu 2010. godine u Žabljaku. Kazala joj je Kata Petrović (djev. Šamonik) rođena 1942. godine.

⁹⁷ Spomenuta Ružica Ivić kazala je 2008. godine. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

⁹⁸ Sanja Cvitanović zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Slavka Bolanča – rođena 14. 3. 1942. u Širokama kod Primoštena. Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

⁹⁹ Nela Damjanović zapisala je 2010. godine u Starom Vitezu. Kazao joj je Ljubomir Pavlović (rođ. 1944. god.), poznatiji kao Ljuban. Završio je studij organizacije rada u Novom Sadu. Rkp. FF MO, sv. 2010., S.

¹⁰⁰ Dajana Lovrić zapisala je 2010. godine u Višnjici kod Kiseljaka. Kazao joj je Petar Pravdić, iz Višnjice, rođen 03. 01. 1953. Rkp. FF MO, sv. 2011., Z.

¹⁰¹ Spomenuti Frano Širić kazao je 2010. godine u mjestu Cerovi doci kod Posušja. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

¹⁰² Ivani Đimoti u Požegi 2008. godine kazala je Mandica Gelenčir, rođ. 1932., u Požegi. Rkp. FF MO, sv. 2008., Z.

U Ogorju se tada istjeruju ovce na pašu, obavlja prva muža, odvajaju janjci od ovaca, kolje se žrtveno janje, naplaćuje daća *jurjevščina*, započinjtu tlake i čine mnogi drugi kulturni obredi vezani uz pojam Jurjeva i Zelenog Jurja.¹⁰³

Na taj dan je bila *zabrana paše* za stoku po poljima i njivama sve do iza Miholjdana. Širokobriješki pastiri pjevali su pjesmu:

Dolazi sveti Jure po teškom blatu, tira la.
Dolazi Jure na teškom konju, tira la.
Na glavi mu vinac zeleni, tira la.
Iz dalekih dvora i dalekih mora, tira la.
Da prosi Maru nevistu, tira la.
*Mara ga dariva zlatnom jabukom, tira la.*¹⁰⁴

Pjesma je po svojoj strukturi bliska nabrajalici.

U Popovom polju, *na pravoslavni Đurđevdan svi bez razlike vjere obiđu sa stokom oko sela ili nekog mjesta gdje vatra gori.*¹⁰⁵

* * *

U srpskoj pravoslavnoj baštini mnogi su običaji vezani uz pastire i stoku.¹⁰⁶ Muslimani su uoči Đurđevdana tor i stoku kadili tamjanom.¹⁰⁷

¹⁰³ Marijana Elez zapisala je 2008. godine u Ogorju. Kazao joj je Joško Elez (rođ. 1962.) i svoje bogato znanje o zavičaju je dobio dijelom iz povijesnih knjiga, ali puno više od svojih baka, djedova i ostalih predaka. Rkp. FF ST, sv. 2008., S.

¹⁰⁴ Ana Banožić zapisala je 2013. godine. Ljubica Sabljčić, rođ., Sabljčić, rođena 1940., selo Kočerim. Ivana Ramljak zapisala je 2008. u Pologu, a kazala joj je Mara Zovko (djev. Naletilić, rođena 1953. u Pologu). Rkp. FF MO, sv. 2013., S.

¹⁰⁵ U Popovom polju na Đurđevdan ujutro sa stokom se obilazilo cijelo selo, a potom se stoka gonila u pašu. Neke bi žene obilazile oko tuđih torova vjerujući da će tako preuzeti mlijeko i imati ga više. Neki bi na Đurđevdan prvi put pomuzli ovce i koze i kušali mlijeko. Janjci i kozlići prvi put bi se puštali u pašu da se poigraju. Tom prigodom bi pastir legao na prag tora, kako bi preko njega prešli janjci i kozlići. Potom kozlići i janjci idu za pastirom. Ukoliko domaćinstvo ne bi imalo svoga pastira, tada bi na prag tora stavljali podvezu, a netko iz sela gonio bi janjce i kozliće na pašu koji bi prešli preko podveze (Mićević 1952: 160).

¹⁰⁶ U Popovom polju na Đurđevdan ujutro sa stokom se obilazilo cijelo selo, a potom se stoka gonila u pašu. Neke bi žene obilazile oko tuđih torova vjerujući da će tako preuzeti mlijeko i imati ga više. Neki bi na Đurđevdan prvi put pomuzli ovce i koze i kušali mlijeko. Janjci i kozlići prvi put bi se puštali u pašu da se poigraju. Tom prigodom bi pastir legao na prag tora, kako bi preko njega prešli janjci i kozlići. Ukoliko domaćinstvo ne bi imalo svoga pastira, tada bi na prag tora stavljali podvezu, a netko iz sela gonio bi janjce i kozliće na pašu koji bi prešli preko podveze. Stare su žene koprivama jalovim ovcama i kozama mazale vime kako bi pustile mlijeko (Mićević 1952: 160).

¹⁰⁷ U Popovom polju na Đurđevdan ujutro sa stokom se obilazilo cijelo selo, a potom se stoka gonila u pašu. Neke bi žene obilazile oko tuđih torova vjerujući da će tako preuzeti mlijeko i imati ga više. Neki bi na Đurđevdan prvi put pomuzli ovce i koze i kušali mlijeko. Janjci i kozlići prvi put bi se puštali u pašu da se poigraju. Tom prigodom bi pastir legao na prag tora, kako bi preko njega prešli janjci i kozlići. Ukoliko domaćinstvo ne bi imalo svoga pastira, tada bi na prag tora stavljali podvezu, a netko iz sela gonio bi janjce i kozliće na pašu koji bi prešli preko podveze (Mićević 1952: 160).

11. TRUBLJENJE

Među Hrvatima u Bosni i Hercegovini, Dalmaciji, sjevernom Jadranu posebice Krku, Panoniji i drugdje na Jurjevo su momci i ljudi obilazili sela trubeći u trubaljke (trubaljke) savijene od vrbove¹⁰⁸ ili ljeskove kore. Tim apotropejskim obredom željeli su se otjerati demoni i pokvariti *čini* raznim vračarama (Gavazzi 1991: 52–57).

U 19. stoljeću poznat je muslimanski ophod *trubaljke* koji se u ramskim selima Kopčići i Duge održavao večer uoči Jurjeva.¹⁰⁹ Na Slatini kod Jablanice muslimani su uoči Jurjevdana pravili piske i njima pištali na Jurjevo.¹¹⁰

U Žabljaku kod Usore dan prije svetoga Jurja djeca bi se uputila prema rijeci u potrazi za vrbovim drvetom. Od tog drveta djeca su pravila *rukaljke* – instrument u obliku roga. Odrezali bi vrbov štap i tukli ga da se kora *otpuči*. Onda bi nožem od vrha štapa koru sjekli spiralno i to tako da svaki sljedeći krug naliježe na prethodni. Potom bi velikim trnom proboli *rukaljku* na nekoliko mjesta da drži koru. Nakon toga napravili bi pisak od kore tanke vrbove grane ili od stapke maslačka i utakli ga na vrh *rukaljke*. Ako bi pisak bio od vrbove kore zarezali bi ga u polukrug da bi mogao proizvesti zvuk. Kad bi imali gotovu *rukaljku* bili bi spremni dočekati Jurjevo.

Na Jurjevo se ustajalo prije zore u tri sata i *ručalo* u *rukaljke*. Bilo je bitno tko će prvi *zaručat*, jer bi to bi značilo za njega sretnu i plodnu godinu.

Vjerovalo se da *ručanjem*, tjera zle duhove, a tjerala se i zima od proljeća jer je sveti Juraj prvi proljetnji svetac.¹¹¹

¹⁰⁸ Istočni Slaveni osobito su cijenili vrbu. Žene nerotkinje jele su vrbine pupoljke, vjerujući da će zatrudnjeti. Inače, vrbini su se pupoljci jeli zbog zaštite od svakog zla, a s istim ciljem se izvodilo i obredno šibanje vrbinom granom.

¹⁰⁹ U Kopčićima i Dugama u Rami nekoć se uoči Jurjev-dana sastajalo 80 do 100 muslimanskih mladića, a znalo je biti i odraslih ljudi. Svaki od njih uoči maloga Jurjev-dana nosio je trubaljku oguljenu od vrbovine, a uoči velikoga Jurjev-dana nosio je trubaljku oguljenu od ljeskovine koju je napravio dan-dva ranije. Trebalo je da iz svake kuće bude barem po jedan član. Međusobno su birali vođu cijeloga društva. Vođa je morao imati najveću trubaljku. Nakon okupljanja vođa bi krenuo, a za njim bi išla cijela skupina. Najprije bi zatrudbio vođa, a za njim i cijela družina. Iza njih bi išla skupina sitne djece koja su podvrisivala. Ukoliko bi se mislilo da u selu ima kakva vračara društvo bi najprije posjetilo njezinu kuću i pred njom trubili. Trebali su doći u svako muslimansko dvorište i po nekoliko trenutaka se zabaviti trubeći. Čim bi došli u koju kuću, izišao bi im domaćin kuće i ostala čeljad, pa bi ih motrili. Kad bi svršili posao u jednoj kući trubeći u njezinom dvorištu, polazili bi u drugu, treću i tako bi prohodali bi cijelim selom. Kad bi prošli cijelim selom i pred svakom kućom malo zatrudbili, svečano bi se vratili na mjesto s kojega su pošli. Tada bi se cijelo društvo u okrug okupilo oko vođe držeći svoje trubaljke spremne za tučnjavu. Vođa bi prvi zamahnuo svojom trubaljkom, koja bi se raspršila na mnoštvo komada tako da komadić dohvatio nekoga od družine. Čim bi vođa to učinio, isto bi učinili i ostali članovi družine. Tada bi nastala tučnjava trubaljkama kojima su jedni druge uz smijeh udarali po glavama. Tučnjava bi trajala dok se ne isprebijaju sve trubaljke. Nakon toga bi se zadovoljni vraćali kućama. Narod je vjerovao da tim običajima i ophodima pokvariti posao vračarama koje bacaju uroke. Svaki član društva vjerovao je da je od uroka zaštićen kao i njegovi ukućani, stoka i cijeli imetak cijelu godinu do idućega Jurjev-dana. Ugljen navodi da se isto činilo i u Prozoru, ali da je taj običaj iščeznuo. (Ugljen, ef. Sadik: 1893: 765–767)

¹¹⁰ U Slatini kod Jablanice muslimani bi uoči Jurjeva pravili piske od ljeske ili oraha. Na Jurjevo bi pištali i tjerali zle duhove i vještice iz sela, a posebno bi trubili ispred kuća u kojima bi neka baba ili žena vraćala ili gatala. Ana Stojanović zapisala je 2009. godine na Slatini prema kazivanju Andrije Stojanovića rođ. 1952. na Slatini. Rkp. FF MO, sv. 2009., D.

¹¹¹ Svetlana Komuškić zapisala je u rujnu 2010. godine u Žabljaku. Kazala joj je Kata Petrović (djev. Šamonik) rođena 1942. godine. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

U Ljubatovici kod Žepča na Jurjevo je običaj trubljenja. Večer prije Jurjeva starija osoba koja se razumije u vrste i kvalitetu drva ide potražiti posebno vrbovo drvo s kojega se skine kora. Od te kore naprave se trube u koje se ubaci ručno izrađen pisak. Tako izrađena truba ostavi se u vodi da stoji do sutra. Sutradan ujutro djeca uzimaju trube i trube oko kuće ili gdje se igraju. To se radi jer kažu da trubljenje otjeruje zle duhove od kuće.¹¹²

U livanjskom kraju djeca su se veselila zato što su pravila trube od vrbe i onda su se natjecali tko će se najprije dignuti na Jurjovu i zatrubiti. Stari su im govorili tko se na Jurjovu rano digne da će se uvijek moći lako dizati. Dok bi stariji ležali u krevetu djeca bi im ispod prozora trubila.¹¹³

Na Orebiću za Svetog Juru napravila bi se trubaljka od jasena i rano ujutro bi se trubilo da se *višticama zasiri mliko*.¹¹⁴

Čobani su na području Viteza pravili velike trube od ljeskove kore u koje su trubili te dok su stoku gonili kući. Sve bi se orilo od raznih pjesama i tonova truba. Smatralo se da ovaj svijet vrvi zlim silama i zato je Jurjevo najzgodnija prigoda da se od njih zaštite.¹¹⁵

Uoči Jurjeva djeca u kreševskom kraju napravila bi trube od vrbove kore i na Jurjevo prije izlaska sunca trubili bi po cijelom mjestu dok sunce ne izađe. Od Mihalja do Jurjeva stoka bi slobodno pasla po svim njivama. Poslije Jurjeva stoka je mogla pasti samo na vlasnikovoj njivi.¹¹⁶

U kreševskom kraju sve domaćice morale su *čobanima* napraviti nekakav slatkiš ili neko jelo ili im dati novaca, a ako to neka domaćica ne bi onda bi joj čoban ovcu ili drugu stoku koju su imali vratio s trnjem oko glave pa bi ona ovca ili krava skakala *ko luda* jer bi joj se ono trnje zabilo u glavu. Prije bi svako selo imalo svog čobana kojeg bi plaćalo.¹¹⁷ Iza mise ujutro težaci nisu radili kao ni većina domaćina koji su imali mušku djecu. Nekada su uoči Jurjev dana, rano ujutro svirale trube kroz grad.¹¹⁸ Osim truba djeca su svirala o piskove i rogove koje bi sama izrađivala. Danas se ovaj običaj nije očuvao.¹¹⁹

O Jurjevu vrba pusti sok. Dan prije blagdana usorski momci bi napravili *rukaljku*. To je svirala koja se pravi od spiralno sječene vrbove kore i ima oblik

¹¹² Katarina Vidović zapisala je 2009. godine. Kazao joj je Tado Vidović, rođ. 27.12.1948. god. Ljubatovici kod Žepča. Rkp. FF MO, sv. 2009., S.

¹¹³ Katici Krivić 2008. godine kazala je njezina baka Kata Krivić (djev. Sučić, rođ. 1926. g.) u selu Krivića Gaj (župa Vidoši) kod Livna. Baka je išla četiri godine u školu i zna čitati i pisati. Rkp. FF MO, sv. 2008., S.

¹¹⁴ Jelena Krističević zapisala je 2010. godine u Orebiću. Kazao joj je Ante Kurilj (rođ. 1947. god.) u Mijacima gdje je živio do 1972. kada se s obitelji preselio na poluotok Pelješac, u gradić Orebić. Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

¹¹⁵ Kazao je 2010. godine u Starom Vitezu spomenuti Ljubomir Pavlović. Rkp. FF MO, sv. 2010., S.

¹¹⁶ Ana Čalaga zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Kata Buljan, djev. Šimundić (Vranci, kod Kreševa, 1935.). Danas živi u Kreševu. Rkp. FF MO, sv. 2008., S.

¹¹⁷ Mihaela Pejčinović zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Lucija Mišanović rođena Trogrlič 1944 god. u Kojšini, Kreševo. Rkp. FF MO, sv. 2010., S.

¹¹⁸ Sanela Vujica zapisala je u veljači 2010. god. Kazao joj je Anto Kraljević, rođen na Glavicama pored Kreševa 1931. god. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

¹¹⁹ U veljači 2010. god. kazala je spomenuta Malina Kraljević. Rkp. FF MO, sv. 2010., D.

roga – gore uža, dolje šira. Pisak se stavi od vrbe. Onda se na dan Svetoga Jurja prije svanuća i izlaska sunca porani i *ručē*. Važno je tko će biti prvi, onda drugi odgovaraju. Tako plaše zle sile i vještice.¹²⁰

U Bosanskoj Posavini pravile su se trube od vrbe i trubilo bi se na sve strane. (Kora od vrbe bi se ogulila, napravio bi se pisak i trubilo bi se na Jurjevo ujutro na sve strane.) Vjerovalo se da taj običaj donosi zdravlje u kuću.¹²¹

U žepačkom kraju, uvečer prije Jurjeva, starija osoba koja se razumije u vrste i kvalitetu drva ide potražiti i odsjeći posebno vrbovo drvo. Tom drvetu oguli se kora i naprave trube u koje se stavi ručno izrađen pisak. Tako izrađena truba ostavi se u vodi da stoji do sutra. Sutradan, na blagdan Svetoga Jure, djeca uzimaju trube i trube oko kuće ili na mjestima gdje se igraju, vjerujući da tako otjeruju zle duhove od kuće.¹²³

Ramski pastiri pravili su trube i *pišće*. Oni vještiji pravili bi veliku trubu zvanu ćurlik. U nju bi stavili pisak i trubili. *Svrćanje* ćurlika bio je težak zanat. Samo vještiji su to znali. Skoro svaki pastir *svrćo* je pisak, koji se pravio od jaseni ili od liske. Dok se udaralo pjevalo bi se: *Svrni bi se pisak, reko ti je lisak. Ako ne svrneš na oravu panju osiće ću ti glavu*, ili: *skoči kora od drveta ko mišić od jareta. Pušći koro soko, sok. Pomog te dragi Bog*.¹²⁴

Srbi pravoslavci, također, su na Đurđevdan trubili.¹²⁵

12. KRIŽIČANJE

Poznata je predaja kako su Turci upadali u cincarska sela i otimali djecu, uglavnom žensku. Tako je od nekog bogatog kršćanina na Cincaru beg zatražio kćerku za ženu. Otac nije smio odbiti bega pa mu je rekao da dođe nakon mjesec dana kad sve bude spremno za svadbu. Djevojci su istetovirali križ na čelu pa je beg nije mogao uzeti za ženu. Otada su sve cincarske djevojke tetovirale križ na čelu i na rukama.

U tursko doba, kad su age i turski gospodari bili strah i trepet katoličkom pučanstvu, posebno ženskom stanovništvu, žene su vjerovale da ih samo Bog može u tome sačuvati. Zato su još od rane mladosti crtale križeve po rukama.¹²⁶

¹²⁰ Spomenuta Ružica Ivić kazala je 2008. godine. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

¹²¹ Aneli Andrijanić u selu Srnava kod Odžaka 2007. godine kazao je Luka Martinović (rođ. 1925. god.) Rkp. FF MO, sv. 2007., S.

¹²² U Ljubatovićima kod Žepča 2009. god. kazao je Tado Vidović (rođ. 1948. g.). Rkp. FF MO, sv. 2009., S.

¹²³ Ivani Džalto u rujnu 2007. godine u selu Paljike, kazivala je Ruža Crnjac, djev. Vlačić, rođ., 1949. godine u Krančičima. Rkp. FF MO, sv. 2007., D.

¹²⁴ Djeca su pravila *piške* od jasenove kore. Dijete bi usječeni prut stavilo na koljena, jednom rukom bi ga držalo i okretalo, a drugom rukom bi drškom od noža ili britvom udaralo izgovarajući basmu: *Kisni goro, potkisni, / svi ti konji korisni, / majka ti je jalova, / okotila blavora i pletena đavola ... / đavo babu valja, za četiri jaja... / nemoj sinko, zaboga! / Grebota je od Boga*. Vjerovalo se da će se tako kora lakše skinuti, te se basma ponavljala sve dok se ne bi kora skinula (Mićević 1952: 161).

¹²⁵ O tome više Truhelka 1894: 241–257.

¹²⁶ Katarina Tomas zapisala je 2007. godine a kazala joj je majka Ana Tomas (djev. Todorić, rođ. 1949. godine). Rkp. FF MO, sv. 2007., D.

Na Dan svetoga Josipa djevojke i mladići su, u dobi od trinaest do šesnaest godina, *križičali*. Pored blagdana Svetoga Josipa križičalo se i na Blagovijest, Cvjetnicu, u dane Velikoga tjedna, na Jurjevdan i na Ivandan.

U jednoj zdjelici zamiješao bi se med i usitnjeni ugulj od izgorenog drveta. Prah je trebao biti sitan. Kad bi se pomiješao s medom, dobivala bi se crna smjesa. Tada su bake i mlade žene iglom zamočenom u tu smjesu crtale križeve po rukama. Kad bi ih nacrtale, onda su ponovno manjom iglom bockale to ucrtano mjesto. Ta smjesa ulazila je pod kožu.

Postupak se ponavljao i nekoliko puta dok bi ta crna smjesa ostala plavkasta na koži. Ranice bi zarasle i crteži križa ostajali su za cijeli život. Vjerovalo se da ih ti križevi štite od napasnika. Čuvalo se poštenje i ponos. S tim se križevima i umiralo i svaka od njih je vjerovala da ju je samo Bog tako zaštitio od napasnika.¹²⁷

U Imotskoj krajini još uvijek se na rukama starica može vidjeti tetoviran jedan veći ili više manjih križića. Ti križići su ostali kao podsjetnik na vrijeme osmanskoga terora. Sam postupak tetoviranja je bio slijedeći: oštrom iglom bi se bockala koža pa se u ranice ubrizgavala boja da se na koži trajno vidi križ – simbol krštene duše. U Imotskoj krajini tetoviranje je uzelo maha za vrijeme turskih provala. Oni bi vršili razne zulume te bi, između ostalog, lovili kršćanske djevojke i žene te ih silovali. Da bi se to nasilje spriječilo, jedini način je bio da se na rukama utetovira više manjih križića, a na prsima malo veći križ. Znalo se da Turci bježe od križa i da se nikada ne bi dotakli rukom ruke kršćanke na kojoj bi ugledali križ, ili prsiju, na kojima bi bio još veći križ. Čak su i majke svoje mlade kćeri tetovirale, i to obavezno na šaci jer je to bilo jedino uvijek vidljivo mjesto na koži, zbog običaja nošenja dugih rukava.¹²⁸

Ta tradicija je nastavljena i nakon odlaska Turaka i sačuvala se sve do pedesetih godina dvadesetoga stoljeća.

13. ZELENI JURAJ

Mladići koji su sudjelovali u jurjevskim ophodima zvali su se *jurjaši*, *jurjevčani*, *đurđari*, *Đure*, a djevojke koje su bile sudionicama u tim ophodima nazivane su *jurjašicama* (Gregec 1943: 154; Gavazzi 1991: 45).

U okolici Karlovca na blagdan Svetoga Jure seoski su mladići pjevali po selu i gradu. Jedan je mladić nosio visoko mladu zelenu brezu okićenu maramom i šarenim papirima, dvojica su nosila kite brezovog granja, a *Zeleni Jure* je bio u košu ispletenom od prolistale vrbe, bukve i dr., a preko njega je bilo poslagano brezovo *kitje*. Zeleni Jura je u jednoj ruci držao *veliku trnavku od šipka*, a u drugoj ruci drveni mač. Skupina je mladića selom pratila *Zelenog Jurja*. Ponekad su Zelenoga Juru pratili tamburaši i s njim ulazili u dvorišta.

¹²⁷ Ines Ivelja zapisala je 2008. godine u Prološću Donjem kod Imotskoga. Kazali su joj Ante Juričić Zele; rođen 1951. godine i Marija Klarić (djev. Petričević; rođ. 1953. godine). Rkp. FF ST, sv. 2008., S.

¹²⁸ Ivanka Matković zapisala je 2011. godine. Kazala joj je Marija Vukas, djevoj. Šušnjara, rođena 1951. u Vedrinama, a danas živi u Kaštel Sućurcu. Rkp. FF ST, sv. 2011., S.

Zeleni Jura bi plesao u krug, *poskakujući poput medvjeda*. Oko njega su u krug plesali mladići iz pratnje i pjevali da će polje roditi kuda Jure prođe, te od gazdarice tražili darove: dinar-dva, vino, jajce-dva, sira. Sve su vrtlarice dobivale grančicu iz kite ili koša i stavljale ih među zelje, kelj ili korabicu da im bolje rodi (Heffler 1931: 278–289).

Od zelenila kojim je bio prekriven Zeleni Juraj bilo je dopušteno otkinuti dio grančice za koju se vjerovalo da ima apotropejske karakteristike te da će ukućane, i njihovo imanje štititi od demona, ali i povećavati plodnost. Jurjaši su u svakom domu koji bi ih darovao ostavljali komadić zelenila koje su domaćini kasnije ostavljali u kući, štali, vrtu, polju i sl. vjerujući da će tako odvratiti demonske sile. Pokatkad se nosila samo kao kapa od zelenila, ponegdje su jurjaši bili okićeni zelenilom, a negdje se nosila poveća grana ili motka na koju su bili privezani šareni trakovi ili trobojnica, crveni rubac, ukrašen ručnik. Na vrh grane ili motke ponekad se stavljala jabuka. U tim slučajevima ophodnici su zelene grančice. Slični ophodi bili su u Sloveniji, te kod nekih Rusa i Rumunja. Sličan običaj bio je i u Engleskoj (Gavazzi 1991: 44–51).

Zeleni je Juraj imao, najmanje, dvojaku apotropejsku ulogu: svojim je izgledom želio potaknuti vegetaciju, ali i odagnati zle duhove.

U Kaštel Sućurcu za svetog Juru brao bi se bršljan i pravili se vijenci koje su curice i dječaci stavljali na glavu. To se zvalo zeleni Jure.¹²⁹

U Podravini u ranu zoru dolaze muškarci sa harmonikom okićeni zelenim granama i pjevaju ispred ulaznih vrata. Kad otpjevaju, domaćin ih počasti pićem i hranom.¹³⁰

U požeškom kraju zelenilo se zaticalo i za vrata da bi otjeralo vještice i sve zlo, a nalazilo se i u opremi djece jurjaša, koja su kao ophodnici noseći zeleno granje obilazili kuće pjevajući karakteristične pjesme. Cvijećem i zelenilom kitili su se plotovi i vrata kako bi se odagnale demonske sile i simbolično dala nova svježa životna snaga. Jurjaši su kao nagradu dobivali darove a za uzvrat ostavljali zelene grančice koje bi ukućani zabadali u njivu ili zaticali za strehu da odvrte zle moći.¹³¹

U Loboru pokraj Zlatara u čast zelenoga Jure izvodila se pjesma:

*Prošel je, prošel, pisani Vuzem,
došel je, došel zeleni Juraj.
Donesel je, donesel pedenj dolgo travico,
laket dolgo mladico.
Dajte mu mesa, da se ne otresa.
Dajte mu vina, da ga ne bo zima.*

¹²⁹ Marina Šarić zapisala je 2010. godine u Podravini. Kazala joj je Marica Gluhak, (djev. Husar rođ. 1949. god.). Rkp. FF ST, sv. 2010., S.

¹³⁰ Ivana Đimoti zapisala je 2008. godine u Požezi a kazala joj je Mandica Gelečir (rođ. 1932. g. u Požezi). Rkp. FF MO, sv. 2008., Z.

¹³¹ Ana Vidić zapisala je 2011. godine u Loboru. Kazala joj je Cilika Palej (djevojačko prezime Orsag). Rođena je u Loboru pokraj mjesta Zlatar 15. 10. 1930. godine. Cijeli život je bila domaćica i odgajala i brinula se za svoje troje djece. Danas živi u domu za stare i nemoćne u Loboru. Rkp. FF ST, sv. 2011., S.

Dajte mu pogači, da mu noga poskači.
 Dajte mu groš, da vam dojde još.
 Dajte mu masti, da bo vreden časti.
 Dajte mu soli za debele voli.
 Dajte mu jajec, da ga ne bo zajec.
 Dajte mu kruha, da ga ne bi muha.
 Dajte mu mleka, zelena mu obleka.
 Došel je, došel po daleki poti,
 po daleki poti, cipeli so votli.
 Dreta mu je v Metliki,
 šilo mu je v Ljubljani.
 Dokler to sebere, cipele razdere.
 Blato mu je do kolenca,
 voda mu je do ramenca.
 Dajte mu, dajte, kaj mu premorete,
 nima kadi stati pred vašimi vrati.
 Ki bi 'tel vse to sebrati,
 bi se moral raner stat!¹³²

Pjesma je komponirana kao i druge ophodne pjesme Hrvata. Za Zelenoga Juru traže se darovi: *meso, vino, pogače, groš, masti, soli, jajec, kruha, mleka*. Kod traženja darova stihove tvore deseterci, a peti slog rimuje se s desetim slogom stiha.

Luka Ilić Oriovčanin navodi jednu (v. Ilić Oriovčanin 1846: 129-130), a Milovan Gavazzi tri jurjevske pjesme (Gavazzi 1991: 45-48).

14. LADARICE JURJEVSKE

Tragovi božice Lade opažaju se u mnogim slavenskim obrednim pjesmama. Po ruskoj i poljskoj tradiciji Lada je bila božica proljeća, mladosti, ljepote i plodnosti. Ivo Pilar prisustvo božice Lade u slavenskoj mitologiji ilustrira toponimima *Ladin Vrh* kod Obrovca, *Ladina*, *Ladinec*, *Ladešići*, *Laduć*, *Ladovac*, *Ladovica* (Pilar 1931: 74).

Općenito, u slavenskoj je mitologiji Ladin sin Ljeljo – bog ljubavi.¹³³ U Poljskoj, Rusiji i Litvi spominjao se i Ladin sin Poljeljo. U tim je zemljama bio drevni običaj da od prve nedjelje po Uskrsu do Ivandana djevojke i žene u kolu pjevaju pjesme u čast Lade.

¹³² Pilar navodi (a Slobodan Zečević ga citira) da su dalmatinski renesansni pisci uvijek navodili božanstvo Lelja kao sinonim za Amora ili Kupidona. Prisustvo Ljelja u južnoslavenskoj mitologiji Pilar afirmira i višebrojnim nazivima planina *Ljeljen* u Bosni i Hercegovini, te *Ljeljen-brdo* na razmeđu Dalmacije i Hercegovine, *Ljeljen Glavica* u Konavlima, *Lelija Planina* u Hercegovini, *Ljeljen* – vrh planine Visočica kod Konjice i t. d. (Pilar 1931:72-73) U nekim je *kraljičkim* pjesmama pripjev *ljeljo* po kojemu su se te kraljice zvale.

¹³³ U Ričicama kod Guče Gore 2010. godine kazala spomenuta Milka Gučanin. Rkp. FF MO, sv. 2010., D. djev. Andrić rođena 1949., u Ričicama kod Guče Gore.

U Poljskoj se u svadbenim pjesmama spominjao pripjev *lado*. U 15. i 16. st. u Češkoj su se u svadbama izvodile obredne pjesme u kojima je pripjev *Lado*. U staročeškom *lada* znači djevojka. U Bugarskoj i Sloveniji su se na Ivandan izvodile pjesme u kojima je pripjev *lado* (Zečević 1973: 118-120).

Vuk Stefanović Karadžić objašnjava riječ *ladati* (u Hrv. u okolici Karlovca) *djevojke kršćanske nakičene vijencima idu po selima uoči Đurđeva dne, a u varoši na Đurđev dan ujutru od kuće do kuće i pjevaju* (Stef. Karadžić 1852: 320).

Luka Ilić Oriovčanin navodi da su naši pređi Ladom ili Ljeljom nazivali boga ljubavi, a mladež mu je *obojeга spola* žrtve (aldove) prikazivala (Ilić Oriovčanin 1846: 145).

Djevojke se po pripjevu u pjesmama *oj Lado, oj zovu ladarice, lade*. Prema narodnim pričama *ladarice* hodaju svijetom od Jurjeva do Ivanja. Te su priče u suglasju s drevnim obredima lada u Rusiji, Poljskoj i Litvi.

Temeljem relevantne literature i motiva u pjesmama koje su zapisane kao i onima koje informanti na terenu i danas kazuju može se ustvrditi da su se u Slavoniji i Hrvatskom zagorju ladarske pjesme izvodile na blagdane: Svetoga Jure, Svetoga Filipa i Jakova, Duhove, Svetoga Ivana Krstitelja, te za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana.

Dakle, vremenski su skoro istovjetno izvođeni ladarski obredi u Hrvatskoj kao u Rusiji, Poljskoj i Litvi.

15. LJULJANJE MLADEŽI

Milovan Gavazzi napisao je da je u dinarskim krajevima kod Hrvata i muslimana bio običaj *ljuljanja* mladeži. I taj je obred imao apotropejski karakter jer se vjerovalo da će se tim obredom predusresti bolesti (Gavazzi 1991: 57).

Međutim, taj obred poznat je i u Bosni. Na taj dan momci su u Ričicama kod Guče Gore biljem ukrašavali vrata i prozore djevojaka, a za zbližavanje s curama momci su pravili ljuljačke za djevojke.¹³⁴ U tom kraju sačuvala se izreka *Daj ti meni Jurjev – dan, ja ću tebi zelen gaj*.

Na sam blagdan zavezalo bi se uže od pređe, ovčje vune, za bajam i djeca bi se ljuljala cijeli dan, imali su slobodan dan i *pirizali* bi se (tko će dalje iz rupice izbaciti štap).¹³⁵

Pravoslavne djevojke u Popovom polju ljuljale bi se o drijenu vjerujući da će biti zdrave kao drijen (Mićević 1952: 160).

¹³⁴ Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine. Kazala joj je Dinka Pijuk, djev. Baković, rođena u Drnišu 1960. Živi u Splitu. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

¹³⁵ *Jačkar (hrvatske narodne jačke iz Gradišća)*, sabrao Martin Meršić, redakcija Vinko Žganec, Čakovec 1964., str. 139.

16. POLJIČKA KOLENDA

Koleda je riječ mnogostrukoga značenja: skupno pjevanje muške djece, mladića pa i odraslih ljudi; mladić je djevojci kolendao pod *ponistrom*; obred, ophod, pjesma; božićni kruh, božićno darivanje, božićna vatra, božićna slama koja se prostirala po sobi; Badnji dan, Novu godinu. Koleda znači i krijes koji se palio na Jurjevdan i na Ivandan (24. lipnja) te krijes koji se palio za vrijeme biranja seoskih kraljeva (Lozica 2002: 173-176). Koledom su se nazivale obredne vatre koje su palili uskoci. Kod gradišćanskih Hrvata koledati znači prositi.¹³⁶ Koledarske pjesme izvodile su se i još uvijek u nekim mjestima izvode od blagdana Svih svetih, Svetoga Martina, Svete Katarine Aleksandrijske, Svete Barbare, Svetoga Nikole, Svete Lucije, Svetoga Tome, u božićno vrijeme, prvoga svibnja (koji se u Hrvata slavi kao *Dan mladeži i zaljubljenih*), na blagdan Uzašašća (Dragić 2008: 21-43).

Koleda (kolenda), dakle, znači čestitarska pjesma. U poljičkome kraju na blagdan Svetoga Jure 23. travnja tradicionalno se izvodila jurjevska kolenda *Poljičani poštovani* koja se i danas smatra himnom Poljica:

*Poljičani poštovani,
od svih sela odabrani,
čestito vam Jurjev danak
Jurjev danak vaš sastanak.
Čestito vam Jurjev danak
Jurjev danak vaš sastanak.*

*Tri potoka tekla vami,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Prvi mlika teka vami,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Drugi uja teka vami,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Treći vina teka vami,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Čestito vam Jurjev danak,
Jurjev danak vaš sastanak.*

*Pčele suncu zastupile dvore,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Bile ovce napunile tore,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Žuti klasi priplavili poje,
na dobro vam Jurjev danak doša.*

¹³⁶ Zapisala je Maja Vušković 2008. godine u Omišu. Kazivačica Sanja Vušković je rodnom iz Poljica, pa je rekla i mnoge zanimljivosti o jednom od najdrevnijih i najstarijih običaja stare Poljičke Republike koji se tradicionalno održava i dan danas, a to je biranje poljičkog kneza, a osim nje, informacije je dao i Jerko Mindoljević iz Zvečanja, rođen 1938. godine. Rkp. FF ST, sv. 2008., S.

*A brodi vam izorali more,
na dobro vam Jurjev danak doša.
Poljičani poštovani,
od svih sela odabrani,
čestito vam Jurjev danak,
Jurjev danak vaš sastanak.*¹³⁷

Svojom strukturom ta je kolenda bliska zdravici. U 32 stiha Jurjev danak spominje se 16 puta. Prva i zadnja četiri stiha *Poljičke kolende* ista su.

17. OSTALI OBIČAJI, OBREDI I VJEROVANJA

Polovicom 19. stoljeća u Slavoniji se vjerovalo da se od Jurjeva¹³⁸ može spavati na suncu (Stojanović 1858: 50).

* * *

Jurjevo je veseo blagdan, ali nije zapovjedna svetkovina. U busovačkom¹³⁹, gučegorskom¹⁴⁰ i drugim krajevima u Bosni običaj je bio da se za svetog Jurja, besplatno ore siromašnijim obiteljima u selu.

* * *

Na Jurevdan domačice u Gorancima su za večeru obvezno kuhale sušeni jezik – bravlji, svinjski ili goveđi. Sušeni jezik se kuhao po narodnom vjerovanju da je sveti Jure ljubitelj istine i tko bude jeo suhi jezik uvijek će govoriti istinu, a ako bi *ned'o Bog* lagao, jezik bi mu se osušio.¹⁴¹ U Cimu kod Mostara na Jurevdan je bio običaj da se kuhaju jezici od brava. To bi se napravilo uz divlje zelje. Taj je dan značio završetak zime i stoka više ne bi bila vođena u polje, već bi se od tada stoka gonila u planinu dok se ne pokosi trava. Ti jezici što bi se spremali za ručak bili su znak prestanka ispaše.¹⁴²

* * *

Stari su Kiseljačani svetoga Juru molili kad bi djeci nicali zubi. Djeci bi na kapicu stavili *medaljicu* s likom svetoga Jure i vjerovalo se da djeci tada lakše niču zubi.¹⁴³

* * *

¹³⁷ U Rami se, primjerice, vjeruje da je sunce zdravo tek nakon blagdana svetoga Marka (25. travnja).

¹³⁸ Marijana Kegelj zapisala je 2011. godine u Busovači. Rkp. FF MO, sv. 2011., D.

¹³⁹ Danijela Gučanin zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Milka Gučanin, djev. Andrić rođena 1949., u Ričicama kod Guče Gore. Rkp. FF ST, sv. 2010., D.

¹⁴⁰ U Mostaru 2008. godine kazao je Pero Marić, rođ. 1956. godine u Gorancima. VI. rkp. 2008.

¹⁴¹ Ivana Rajič zapisala je 2013. godine u Cimu. Kazala joj je Blagica Ćorić, djev. Marić (rođena 1960. u Gorancima). Rkp. FF MO, sv. 2013., S.

¹⁴² Dajana Lovrić zapisala je 2010. godine u Gromiljaku kod Kiseljaka. Kazala joj je Dragica (Džonderaš) Franković, iz Kaknja, rođena 08. 03. 1950. zivi na Gromiljaku. Rkp. FF MO, sv. 2010., S.

¹⁴³ Spomenuta Ružica Ivić kazala je 2008. godine. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

Usorski puk je uoči, a i na sam blagdan svetoga Jurja tražio zaštitu od mnogo čega. Vjerovalo se da uoči toga dana ne valja davati nikom ništa da se ne bi *učaralo*.¹⁴⁴

Na dan Svetoga Jure Poljičani okupljali su se u stara vremena i birali kneza. Stari su Poljičani govorili: *O Jurjevon proliće je, pup rastvara, gora se zeleni. Dobro je da na taj dan malo porosi, bit će rodna godina*.¹⁴⁵ U Poljicima se vjerovalo da Juraj obično dolazi na zelenu konju ili u zelenoj kabanici, ali zna pokatkad doći i na crnu. Ako je došao na zelenu konju i ako je klen *zarusija*, svijet se nadao da će uroditi proso. Ukoliko bi Jure došao na mrku konjicu i proljeće će zahvatiti led, jer ako je zima bez snijega ne treba se nadati dobroj ljetini. Staro je vjerovanje da su tri kiše blagoslovljene: jurjevska, križevska i du'ovska. Oko Jurjeva počne i kukavica pjevati. Vjerovalo se ako je zakukala u crnoj gori da će godina biti slaba. Na Jurjevo, a u nekim selima na Markovo, seoska ronda¹⁴⁶ ide stavljati granice. Pošli bi na sva četiri *vitra od nji'ova polja i zadiju na granicu po jednu 'vojku* ili naslažu malu gomilu stijenja. Taj običaj zvao se *zagajivati* (Ivanišević 1987: 451–452).

U Neoriću, Sutini i Muću Gornjem prije izlaska sunca trebalo je vunenu robu (*sukance* – vunene pokrivače, kapute s kukuljicom) iznijeti van da se prozračí da u nju ne bi ušli moljci. Na Jurjevo žene ne rade ženske poslove: ne šiju, ne peru haljine, ne čiste, i slično.¹⁴⁷

Istovjetan je običaj kod pravoslavaca u Popovom polju.¹⁴⁸

Hercegovačka je tradicija da prijatelj prijatelju, susjed susjedu idu na užinu. Težaci bi pripremili ralo i zubalo za početak oranja.¹⁴⁹

Mlade pravoslavne i muslimanske djevojke u Popovom polju brale bi mlade orahe, *koji su još u mlijeku* i jele su ih vjerujući da će im grlo biti čisto i jasno kako bi mogle bolje zvati i pjevati (Mićević 1952: 160).

¹⁴⁴ Miji Gojsalić 11. rujna 2007. god. ispričao je Ivan Gojsalić, sin Matije, rođen 1954. Rkp. FF ST, sv. 2007., S.

¹⁴⁵ Ronda *tal.* straža, patrola; rondar – stražar, žandar, redar; zajedno s poljarima bili su čuvari polja; čuvari sela koji su birani na Seoskim zborovima.

¹⁴⁶ Zapisao sam 2012. godine u Unešiću.

¹⁴⁷ Stare žene vjeruju da je na Đurđevdan sunce zdravo, te posteljину i haljine iznose na sunce i istresaju (Mićević 1952: 160).

¹⁴⁸ U selu Paljikama u Rami 2007. godine kazala je spomenuta Ruža Crnjac. Rkp. FF MO, sv. 2007., D.

¹⁴⁹ Uoči Jurjeva bio je muslimanski običaj da se jede bijeli luk i mazali bi se lukom da bi se zaštitili od vještica. (Istovjetan je običaj bio i na Badnju večer.) (v. Čatić 1928: 379–380). Mirjana Čališ zapisala je u Prozoru u veljači 2008. po kazivanju majke Mare Čališ, djev. Grbavac, rođ. 1947. godine u Šlimcu u Rami. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

Nekoć je bio muslimanski obred za zaštitu od vještica.¹⁵⁰ Velike su sličnosti i povezanosti muslimanskih obreda i običaja na Badnju večer i na Jurjevo sa svrhom zaštite od vještica.¹⁵¹ Drevnoga je postanja nekadašnji muslimanski običaj šibanja djece drijenovim grančicama.¹⁵² U srpskoj pravoslavnoj tradicijskoj baštini održavao se obred u svrhu zaštite od vještica.

ZAKLJUČAK

Preko stotinu pedeset primjera (od toga stotinjak zapisanih u prethodnih desetak godina) legendi, obreda, običaja, ophoda, proricanja, vjerovanja, usmenih lirskih pjesama, molitvi navedenih i interpretiranih u radu zorno svjedoče da je sveti Jure jedan od najštovanijih svetaca u kršćanstvu.

Leit motiv legendi Hrvata o svetom Juri je pobjeda toga sveca koji je mačem ubio zmaja, spasivši tako kraljevu kćer i žitelje grada Silena, koji su se nakon toga pokrstili. Taj motiv je u suglasju s legendom o svetom Juri koju je objavio Jakob od Voragine u djelu *Aurea legenda*. Međutim, u legendama Hrvata ne govori se da su se žitelji pod pritiscima tadašnjih vlasti vratili poganstvu, a sveti Jure je zasužnjen, mučen i podnio mučeničku smrt. Legende Hrvata sadrže bogat leksik u kojemu je sačuvano više arhaizama. U fonologiji i morfologiji tih legendi opažaju se arhaični oblici. Neke od tih legendi imaju antologijsku vrijednost.

Štovanje blagdana Svetoga Jure ogleda se u svjetovnim i vjerskim običajima i obredima. U folklornom smislu Jurjevo je uz Badnji dan najbogatiji dan u godini. Neki od jurjevskih običaja, obreda, vjerovanja i proricanja pretkršćanskoga su podrijetla, a u nekima se prepleću pretkršćansko s kršćanskim. Najviše svjetovnih obreda, ophoda i običaja imaju apotropejski i panspermijski karakter.

¹⁵⁰ Pri večeri na Badnjak ustajao bi se jedan od ukučana (najčešće momak) i prvi zalogaj koji bi ustima prinio ostavljao bi pod strehu kuće ili pojate, i tu bi ostajao sve do Jurjeva. Taj bi zalogaj izvadio, na taj dan, isti onaj tko ga je ostavio, te bi s vilama u ruci išao na gumno i stavljao ga na stožinu. Stao bi kod stožine s vilama u ruci i čekao da se pojave *čarobnice* (vještice) jašući na stapovima (drvenim posuđem u kojem se mlijeko melo) jer su se one uvijek okupljale na gumnu kod stožine i dogovarale kome će nauditi. Kad bi prišle stožini otimala su se koja će uzeti onaj zalogaj i ako bi ga ugrabila, lako bi umorila onoga čuvara, jer bi on sam po sebi klonuo. Čarobnice bi navalile na njega, a on bi se s vilama branio od njih, jer one ne smiju na njih. Ako bi ih mladić savladao, držao bi ih za kosu, i one bi mu morale kazati koje su i odakle su. Događalo se da bi vještice mladića nagradile gaćama ili košuljom kako ih ne bi pokazao. Vjerovalo se da s daljine deset do dvadeset kilometara mogu pomusti kravu, ovcu ili kozu. Muslimani su ih nazivali i *čarajicama*. Prezirane su žene koje bi stajale pored vrata, ništa ne radeći, dok bi stoka prolazila s paše (v. Čatić 1928: 379-380).

¹⁵¹ Muslimani bi taj dan brali drijenovih grana pa bi tukli djecu, da budu zdrava ko drijenjak. Vjerovalo se da je to najzdravije drvo. Znali bi i katolici ujutro probuditi djecu pa malo šibati po stražnjici govoreći: *Ajde ustaj! I da Bog da, da budete zdravi ko drinjak!*

Mirjana Čališ zapisala je u Prozoru u veljači 2008. po kazivanju majke Mare Čališ, djev. Grbavac, rođ. 1947. godine u Šlimcu u Rami. Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

¹⁵² Neki bi muškarac u gluho doba noći preko ramena prebacio praznu jarčevu mješinu i odlazio izvan sela. Gdje bi stao odriješio bi mješinu i obišao bi oko cijeloga sela tako da ga nitko ne vidi niti čuje, pa ni pas da zalaje. Kad bi obišao selo vratio bi se na mjesto s kojega je pošao i tu bi napuhao mješinu te bi je zavezao. Narodno je vjerovanje ako u selu ima koja vještica, poslije toga se nadme i moli čovjeka da mješinu odriješi. Čovjek bi mješinu odriješio tek kada bi mu se ta žena zaklela da više neće biti vještica niti će činiti što je činila. Kada bi se mješina odriješila polako bi ispuhala, a kažu da bi isto tako ispuhao i trbuh vještice (Mičević 1952: 161).

Premda blagdan Svetoga Jure nije zapovjedni, katolici ga slave škropljenjem, svetim misama, procesijama, hodočašćima, zavjetima i molitvama. Svetoga Juru katolici zazivaju kao nebeskoga odvjetnika i mole ga da isprosi oprostjenje i otpuštenje grijeha. Nakon vjerskih obreda u mnogim su se mjestima održavala i/ili se još uvijek održavaju narodna veselja. U nekim mjestima na Jurjevo se pomagalo sirotinji orati. Poljička kolenda svjedoči iznimno štovanje svetoga Jure, zaštitnika Poljica i nekadašnje Poljičke Republike.

Neki su se ophodi, poput *Zelenoga Jure* sačuvali do naših dana. Neki su se ophodi modificirali. Međutim, mnogi navedeni primjeri u radu ostali su samo u sjećanju starijih osoba. To nas obvezuje na snimanje i zapisivanje tradicijske baštine naših pređa kako bismo je ostavili pokoljenjima kao jedan od najvažnijih segmenata identiteta.

LITERATURA

B a d u r i n a, Anđelko, (ur.) 1990. Leksikon *ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

B e l a j, Vitomir. 1998. *Hod kroz godinu*. Zagreb: Golden Marketing.

Ć a t i ć, Alija. 1928. "Božić kod muslimana, (Prozor u Bosni)". *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga XXVI., urednik dr. D. Boranić. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: 379–380.

D r a g i ć, Marko. 2012. "Vuk u folkloru Hrvata". *Poznańskie Studia Slawistyczne* 3. Poznań: Adam Mickiewicz University Press: 45–59.

D r a g i ć, Marko. 2007. "Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi". *Croatica et Slavica Iadertina* 3: 369–390.

D u v n j a k, Stjepan. 2008. "Sveti Ilija i sveti Juraj – zaštitnici Bosne". *Zbornik o Marku Dobretiću*, Sarajevo – Dobretići: Općina Dobretići – Kulturni povijesni institut Bosne Srebrene Sarajevo.

F u r č i ć, Ivo. 1988. *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, III mjesta u šibenskom zaleđu*. Šibenik: Muzej grada Šibenika.

G a v a z z i, Milovan. 1991. *Godinu dana hrvatskih narodnih običaja*, III izdanje. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.

G r g e c, Petar. 1943. *Hrvatske narodne pjesme*. Zagreb: Hrvatska državna tiskara.

H e f f l e r, Ferdo. 1931. Krisnice i Zeleni Jure u karlovačkoj okolici u XIX stoljeću. *Narodna starina*, 26. X. knjiga, 2. broj, vlasnik, glavni i odgovorni urednik dr. Josip Matasović. Zagreb: 278-280.

I l i ć O r i o v č a n i n, Luka. 1846. *Narodni slavonski običaji*. Zagreb.

I v a n i š e v i ć, Frano. 1987. *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa. Split: Književni krug: 451-452.

Jurjevo, (26. prosinca 2012.) <http://hr.wikipedia.org/wiki/Jurjevo> (9. veljače 2013.)

Kajmaković, Radmila. 1969/1970. "Narodni običaji stanovništva Lištice". *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*. Etnologija, NS, sv. XXIV/XXV. Sarajevo: 309.

Mićević, Ljubo. 1952. *Život i običaji Popovaca*, Knjiga LXV Srpskog Etnografskog Zbornika. Beograd.

Narodni običaji. <http://marusevec.hr/kultura-2/narodni-obicaji/> (12. veljače 2012.)

Palmeta, Miroslav. 1996. *Diljem književne baštine*. Mostar: Sveučilište u Mostaru.

Pilar, Ivo. 1931. "O dualizmu u vjeri starih Slovjena i o njegovu podrijetlu i značenju". *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knjiga XXVIII, sv. 1., urednik dr. D. Boranić. Zagreb: Nadbiskupska tiskara Zagreb: 1-86.

Stef. Karadžić, Vuk. 1852. *Srpski rječnik, istumačen njemačkim i latinskim riječima*. Beč u štampariji jermenskoga namastira.

Stojanović, Mijat. 1858. *Slike iz domaćeg života slavonskog naroda i iz prirode s dodatkom Slavonske pučke sigre*. Zemun.

Suton, Jerko. 1968. *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar. str. 113. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39.)

Sveti Juraj, mučenik

<http://www.zupa-svkriz.hr/kalendar/novi/opis.php?dat=juraj423.htm>
(27. veljače 2013.)

Škrobonja, Ante. 2004. *Sveti od zdravlja*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Truhelka, dr. Ćiro. 1894. "Tetoviranje katolika u Bosni i Hercegovini". *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*. Knjiga II. Godina VI. Sarajevo: 241 -257.

Ugljen, ef. Sadik. 1893. "Trubaljke u prozorskom kotaru". *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*. Knjiga IV, Godina V, Sarajevo: 765-767.

Zечевић, Slobodan, 1973. *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*. Radovi V. Zenica: Izdanja muzeja grada Zenice.

Žganeć, Vinko. 1964. *Jačkar (hrvatske narodne jačke iz Gradišća)*. Čakovec.

IZVORI

Rkp. FF Split, (Rukopisne zbirke Katedre za *Hrvatsku usmenu književnost i Hrvatsku tradicijsku kulturu u europskom kontekstu* Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu)

Rkp. FF Mostar, (Rukopisne zbirke Katedre za *Hrvatsku usmenu književnost i Hrvatsku tradicijsku kulturu u europskom kontekstu* Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru)

VI. rkp. zb. (Vlastita rukopisna zbirka.)

* * *

Te su rukopisne zbirke nastale kao rezultat autorovih izvornih terenskih zapisa kao i zapisa studenata filozofskih fakulteta u Splitu i Mostaru kojima je autor rada bio mentorom pri izradi seminarskih, završnih i diplomskih radova iz kolegija: *Hrvatska usmena književnost i Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu*. (Oznaka D znači diplomski rad, Z – završni rad, S - seminarski rad, PDS – poslijediplomski doktorski studij.)

SAINT GEORGE IN CROATIAN TRADITIONAL HERITAGE

The paper first deals with the life, martyrdom and cult of Saint George. This is followed by seventeen chapters in which more than one hundred and fifty examples of legends, rituals, customs, processions, prophesies, beliefs, oral lyrical poems, and prayers are listed and interpreted in a multidisciplinary manner. The paper contains more than one hundred examples recorded in the last ten years in about seventy places in the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina. All this clearly testifies that Saint George is one of the most worshipped saints by Croats.

The worship of Saint George's day is marked by secular and religious customs and rituals. In terms of folklore, Saint George's day is, along with Christmas Eve, the richest day of the year. Some of the customs, rituals, beliefs and prophesies are of pre-Christian origin, and in others pre-Christian and Christian characteristics intertwine. Most secular rituals, processions and customs have an apotropaic and panspermic character.

Although Saint George's day is not a commanding holiday, Croatian Catholics celebrate it with holy water sprinkling, Masses, processions, pilgrimages, vows and prayers.

KEY WORDS: *Saint George, legends, prayers, rituals, processions, customs.*

